

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

32e jaargang nr. 2

maart-april 2003

INHOUD

- Frans Heymans: Hendrik Conscience en Gent.	62
- Louis Maeterlinck: Inventaire Archéologique: Sint-Sebastiaan na zijn martelaarschap getroost door engelen, door Pieter Thys (de Oude).	85
- Pierre Kluykens: Het Vredesverdrag van Gent in 1814.	86
- W.L. Braekman: Gentse maandkalenderverzen uit de vroege zeventiende eeuw (Vervolg).	94
- Yolande Lully: Hoe het toen was.	100
- Eddy Levis: 't Gents spant de kruune! En ge keunt da spreke alle doagen van de weke.	103
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 7-8-9-10 Juni.	107
- Quizmaster: Oplossing Puzzel 2002.	120
- Bibliografie.	122
- Vraag en antwoord.	124
- Lezers schrijven ons.	126
- Dit bestaat niet meer.	128

HENDRIK CONSCIENCE EN GENT

Dit gezegende 1302-herdenkingsjaar is in de marge ook een Hendrik Conscience-herinneringsjaar geworden. Werd immers, rond 11 juli 2002, in veel 1302-toespraken geen allusie gemaakt op de roem en de romantische verheerlijking die de Guldensporenslag te danken had aan zijn *Leeuw van Vlaanderen* én op het belang van dit werk voor de 19de-eeuwse bewustwording van de gewone Vlaamse mens? Ook in Gent wees feestredenaar Johan Decavele daarop bij de plechtigheden in de Pacificatiezaal van het stadhuis.

Niet over 1302 willen wij het hier hebben. Wél over Conscience, over de vele, bij wijlen intensieve contacten die hij onderhield met Gent en over zijn vriendschapsbanden met tal van Gentse figuren. Onvermijdelijk komen we daarvoor terecht bij àndere thema's in veel 1302-toespraken: de opkomst van de Vlaamse Beweging in de 19de eeuw en de belangrijke rol die Gent, Gentse *taelminnaeren* en literatoren, daarin hebben gespeeld. Precies in die context van taal en literatuur situeerde zich immers de verhouding van Conscience met figuren als een Ferdinand Augustijn Snellaert, een Jan Frans Willems, een Willem Rogghé en anderen. Maar ook de gewone Gentenaars kenden hem. Zijn redenaarstalent bracht ook hier velen in vervoering. En zijn twee Gentse romans - *Jacob van Artevelde* vooral, maar ook *Bavo en Lieveke* - bezorgden hem een ongemeen grote populariteit in deze stad.

Over dat alles zal deze bijdrage gaan. Maar laten we, voor een goed begrip, vooraf een korte paragraaf wijden aan de Belgische en de Vlaamse maatschappelijke situatie waarin Conscience zich zou bewegen. Na de onafhankelijkheid moest de jonge natie België zich nog helemaal organiseren. De (ook politieke) elite was Franstalig, de Vlaamse burgerij grotendeels francofiel. Maatschappelijk en zeker bestuurlijk was het Nederlands zo goed als dood. Het is niet overdreven te stellen dat het voor de redding van het Nederlands in de Vlaamse gewesten een historisch moment van “nu of nooit” was! En die redding werd op gang gebracht. Midden de jaren 1830 ontstonden in verschillende steden bijna gelijktijdig zogenaamde “maatschappijen van letteroefening”. In Gent kwam de Maatschappij van Vlaamsche Letteroefening De Tael is gansch het Volk tot stand onder impuls van geleerde burgers, erudiete *taelminnaeren* en orangistische figuren als Ferdinand Augustijn Snellaert, Philip Blommaert, Jan Frans Willems en anderen. In Antwerpen roerde zich, in het letterkundig genootschap De Olijftak, een groep van weliswaar minder eensgezind opgestelde, eerder patriottisch, Vlaams-Belgisch-voelende figuren, artiesten, schilders en schrijvers als Jan J. de Laet, Isidoor van Rijswijk, Hendrik Michiel van der

Voort en Hendrik Conscience. Het lag voor de hand dat die twee groepen (waartoe we ons hier beperken) elkaar zouden vinden – en bij die toenadering blijkt Conscience een niet geringe rol te hebben gespeeld.

Mét het gebruik van het Nederlands lag ook de Vlaamse literatuur op apegapen. Die stelde nauwelijks meer voor dan uitzichtloze rijmelarij. De eerste Vlaamse roman moest nog worden geschreven. Rond 1830 begonnen meer en meer Vlaamse dagbladen in het Nederlands vertaalde romans van buitenlandse succesauteurs (Walter Scott, Alexandre Dumas, Victor Hugo, Heinrich Heine) in feuilletonvorm te publiceren. Dat werd in het nog overwegend katholieke Vlaanderen met lede ogen aangezien als een zedenverwilderende bedreiging voor de volksdevotie. De kerkelijke overheid zette een ongemeen harde strijd in tegen deze nieuwmodische gewoonte, lees er Helmut Gaus en Karel van Isacker maar op na¹.

In die sfeer zette Conscience, de Antwerpse liberaal, zijn eerste stappen in de literatuur, aanvankelijk in het Frans (zijn moedertaal) met verzen en prozastukjes die hij voorlas in de Antwerpse Olijftak. Zijn vrienden daar spoorden hem aan, in het Nederlands te schrijven.

Goed 18 jaar oud, was hij in 1830 vrijwillig in legerdienst getreden. Na enige tijd besefte hij nochtans dat een militaire carrière niet te combineren viel met zijn literaire aspiraties: hij wilde schrijver worden. In 1835 werd hij als onderwijzer gestationeerd in een regimentsschool in Dendermonde. In dat vriendelijke provinciestedje woonde toen nog Prudens Van Duyse (die in Gent had gestudeerd en daar in 1838 stadsarchivaris zou worden). Van Duyse had toen reeds heel wat geschriften op zijn naam én hij had zijn engagement in de Vlaamse zaak al duidelijk gemanifesteerd. Vermoedelijk op aandringen van zijn Antwerpse vriend Isidoor van Rijswijck, zocht Conscience contact met Van Duyse.

De kennismaking liep niet meteen van een leien dakje. Conscience aarzelde om Van Duyse te benaderen want er was... een taalprobleem. Hijzelf voelde zich op dat ogenblik nog zeer onzeker in het Nederlands en Frans was blijkbaar Van Duyses sterkste punt niet...

Sprekend én vermakelijk is alleszins de schets die Conscience op 11 maart 1836 maakte van Van Duyse, in een brief aan zijn Antwerpse vriend “Door” Van Rijswijck².

“Ik hoop” – schreef hij – “weldra de beste nederduytsche schriften in opzie te nemen, en alzooy my myne eygene tael wat gemeener te maken. – Dit kan ik voor het oogenblik niet ondernemen; daar ik my in de Hoogduytsche en engelsche taelen oefen. Ik heb meermaels de gelegenheyd gehad met den heer Vanduise kennis te maken; ik weet dat hij zelf er naer getracht heeft; - ik weet ook dat hij

met de fransche tael niet algemeen is, en dat onze gesprekken in 't nederduytsch zouden geweest hebben; en daer ik noch Hollandsch noch vlaemsch spreek, heb ik deezen assaut niet durven wagen" (...). Om U van hem eene schets te geven, zal ik hier eenen termondenaer laten spreken.

P. – Zeg Jan wat is dat voor eenen, gy weet wel dien avocaat Vanduisen?

J. – ah! ah! vanduyzen, dien poëet, ehu!? dat is eenen geleerden keer'l man! – Zoo zyn er maer weinig in Belgenland die zoo nen kop hebben! –

P. – dien heeft zeker meer zaken te pleyten als ander avocaten?

J. – pleyten! zoo leven niet, d'er zal niemand aen hem zaken te pleyten geven; want ge moet weten dat dien Cadé van tyd tot tyd, muijzennesten in zynen kop heeft, en dat hij dan door al zyn studeeren, nie' meer weet van waer de wind waeyt. (...)

P. – maer ge zegt dat hy nooyt pleyt, wat doet hy dan?

J. – Da weet den duvel, wat dat dien vent doet – hy heeft toch noch al werk, d'heeren van 't Stadhuys hebben hem belast van d' Archieven te deursnuffelen en in order te brengen, en het paraiteert dat daer veel dingen in staen die niemand en weet. Hy gaet hy d'er n'en boek van maeken die curieus zal zyn, d'a verzecker ik u.

“ – ik wou dat ik met den heer Vanduise, kost kennis maken.

“ – Wa' zegt gy daer, kennis maken? dat is zoo gemakkelek niet ik geloof dat hy em in geen dry maenden in 'en 'staminet geweest is, - en als ge by hem t'huys gaet moet ge – zegt hij – nog weten waerom – en dan zeet' em ik groet u mynheer – ja – neen – en “ni vu ni connu” dan weet gy nog nix – en gaet em by geval is uyt dan loopt hy, als of hy bang was dat z'em zou'en inhalen, dabort het en is geen menschen om kennis te maken, der zyn er véel die zeggen dat het nen menschenhater is – maer da's gelogen want hy heeft veel menschen goedgeedaen ; tiens! tiens! daer loopt em – zoude gy zeggen dat dat zoo nen geleerden man is, met zyne negligente mise en zyn eenvoudig gelaet – het is bekan gelyck eenen afgebrande pachter. – (...)

Zo gy my eenige verzen wilde overhandigen zou ik hem dezelve wel onder t' oog leggen – ik zou alsdan ten minste een motief hebben om hem te naderen.”

In mei 1836 werd Conscience uit het leger ontslagen. Hij keerde terug naar Antwerpen en bereidde er zijn Nederlandstalig literair debuut voor: *In 't Wonderjaer : 1566, historische tafereelen uit de XVIe eeuw*, dat in 1837 zou verschijnen. Voor veel Gentenaars zal de eerste “kennismaking” met Conscience wellicht “het bericht van inteekening” geweest zijn, waarmee de *Bydragen van de Gazette van Gent* in 1836 het verschijnen van deze allereerste Vlaamse roman aankondigde.

Conscience was zich blijkbaar bewust van de risico's die hij liep met de vorm van zijn verhaal. “Het is een *Roman!* Schrik niet...”, schreef hij in het voor-

woord, "... niet een Roman als de franschen, waerin Godsdienst en eer aen een staek gebonden, en door de vrye ondeugd gebrandmerkt worden : waerin moord en egtbraek verschooning vinden. Neen zoo niet. Zuivere gevoelens alleen zyn in het Wonderjaer verheerlykt. (...) Indien veel zulke werken in ons land uitkwamen, zouden de Lezers zich niet genoodzaekt vinden, in fransche leeskamers een aengeaem boek te zoeken; terwyl zy nu met recht zeggen mogen dat, hoezeer zy met den volksgeest bezielde zyn, zy evenwel hunnen toevlucht tot de fransche schryvers nemen moeten..."

Maar er was meer: de auteur was zo vermetel geweest, in zijn debuut openlijk sympathie te betuigen voor de strijd van de Geuzen tegen de Spaanse onderdrukker en bovendien de nationale vrijheid én de gewetensvrijheid te verheerlijken.

Van dat alles moesten brokken van komen. De "heilige oorlog" (zouden we vandaag zeggen) van de katholieke Kerk keerde zich tegen hem, zijn vermetelheid werd hem zwaar aangerekend. Eigenlijk was hij een gemakkelijke prooi: zijn nog gebrekkig Nederlands maakte hem immers erg kwetsbaar voor de literaire kritiek. Bovendien had de religieuze overheid toen nog een stevige greep op de verkoopskanalen voor boeken én werd elke auteur nog verondersteld de publicatiekosten van een boek zélf te dragen. Om een lang verhaal kort te maken: wilde hij spreekwoordelijk nog een boek verkopen, dan zou hij uit een ander, devoter vaatje moeten tappen...

Het *Wonderjaer* "deed" het blijkbaar enkel in Antwerpen. In een brief van 10 juni 1837 aan Jan Frans Willems beklagde Conscience zich over dit beperkte succes en riep hij de Gentse voorman te hulp: "... Schaers waren de inschrijveren uit andere steden dan Antwerpen – en dit is geen wonder men kende noch het werk noch den schryver...". Hij meldde dat hij 40 exemplaren had toegezonden aan de Gentse boekhandelaar André Vassas en hij vroeg Willems "... dat gy door den krachtigen invloed welke uwe geleerdheid en kunde, u heeft bezorgd, de lezers ten mynen voordeel wende – dat gy de aendacht der koopers er op trekke..."³.

Zijn Gentse vrienden namen het voor hem op. F.A. Snellaert publiceerde in de tweede jaargang van *Bydragen van de Gazette van Gent* een welwillende bespreking van het *Wonderjaer*, verdedigde de auteur als romanschrijver (en brak daarmee ook een lans voor de roman als literair genre) maar wees tegelijk op de mankementen in taal en stijl. Ook de Gentse Maetschappy van Schoone Kunsten en Letteren (waaraan o.m. Jan Frans Willems, Prudens van Duyse, Constant Philip Serrure en Philip Blommaert meewerkten) zette zich achter de Antwerpse debutant. Zij bood hem het lidmaatschap aan en vereerde hem met een gouden eremedaille, overtuigd als zij was van de innerlijke waarde van het *Wonderjaer*. De Maetschappy wilde hem hiermee ook "aenmoedigen, ten einde

onze letterkunde door meer dergelijke prozaschriften te verrijcken”⁴. Conscience aanvaardde die lof in dank, zou er zelfs gretig naar verwijzen nadat ene “V.” in het *Antwerpsch Nieuwsblad* van 10 mei 1838 vooral zijn taalgebruik en zijn talent als schrijver heftig had betwist⁵.

Inmiddels werkte Conscience ijverig aan zijn *Leeuw van Vlaanderen*. Hij documenteerde zich uitvoerig, ondernam daarvoor in februari met zijn Antwerpse boezemvriend De Laet een studiereis naar Gent en naar West Vlaanderen. In Gent voerde hij gesprekken met onder meer Auguste Voisin, Jules de Saint-Genois, Philip Blommaert, Constant Philip Serrure, Ferdinand Augustijn Snellaert, Prudens van Duyse en kunstschilder-oudheidkundige Felix de Vigne (die hem inwijdde in de middeleeuwse klederdracht). Op 19 februari 1838 zat hij met De Laet aan bij het jaarlijks banket van De Tael is gansch het Volk. Conscience las er fragmenten voor uit zijn werk en zegde zijn medewerking toe aan het Gentse *Kunst en Letterblad* (te beschouwen als de voortzetting van de *Bydragen van de Gazette van Gent*) waarvan Snellaert dan redacteur was. Conscience zou voor het *Kunst en Letterblad* enkele malen *Eene bladzijde uit Het boek der natuer* én een aantal andere bijdragen leveren.

Om zich te wapenen tegen de kritiek op zijn taalgebruik, had Conscience Snellaert blijkbaar gevraagd, het manuscript van zijn *Leeuw* na te zien en te verbeteren⁶. Op 9 mei 1838 schreef hij aan Snellaert: “De *Leeuw van Vlaanderen* is bykans afgewerkt... Zoodra [hy] zynen klauw in het licht zal gestoken hebben, zal ik UE een exemplaar toezenden”⁷. Er is iets merkwaardigs met deze brief. Ondanks de zelfzekere toon over de vorderingen van zijn *Leeuw*, illustreert hij perfect hoezeer Conscience uit zijn lood geslagen was door de heftige kritiek die hij ervoor kreeg. De brief was al afgesloten – en dan voegde hij er een soort *post scriptum* aan toe: “heden heeft de nyd, my in een vlaemsch antwerpsch dagblad aengetast – ik ben een brodder heb noch styl, noch vernuft, noch gedachten : Het ware beter dat ik niets meer uitgave, men bericht het publiek dat myn leeuw een even groot knoeiwerk zal etc. ...”.

Zijn voorafgaande betrokkenheid bij de *Leeuw* ten spijt, zou Snellaert zich niet schromen, er nadien in een bespreking⁸ de verdiensten maar ook de zwakheden in taal en stijl van bloot te leggen, zoals hij dat eerder al had gedaan in verband met het *Wonderjaer* en met *Phantazy*, het tweede, erg zwakke boek van Conscience. En die kritiek bekoelde de vriendschappelijke betrekkingen tussen beiden wel eens...⁹.

Net als het *Wonderjaer*, wekte ook de *Leeuw* weerstand. Beide werken zouden hetzelfde lot ondergaan. In een poging om zijn boeken ook verkocht te krijgen in de gevangenissen en in de scholen (wat een hoge oplage zou verzekerd heb-

ben), was Conscience in contact gekomen met E.H. J.B. van Hemel die toen superior van het Klein Seminarie te Mechelen en lid van de Commissie voor Gevangenissenlectuur was. De auteur kreeg de raad, zijn boeken te fatsoeneren, ze met andere woorden te onderwerpen aan de “wetten van oordeel en smaak”. Conscience gaf toe. Het *Wonderjaer* werd voor de tweede editie vroom gekuist, de sympathie voor de Geuzen uit de eerste editie werd nu overgedragen op de katholieken¹⁰! Ook uit zijn *Leeuw* verwijderde hij enkele “gewaagde” passages, zo werden o.m. de veelvuldige vloeken die Jan Breydel in de mond waren gelegd, tot zediger proporties herleid. In een brief dd. 2 januari 1843 van Van Hemel kreeg de auteur schouderklopjes voor de wijze waarop hij het *Wonderjaer* had aangepast “sous le rapport de la religion et des moeurs”. Van Hemel meldde hem dat ook al delen van de *Leeuw* werden nagelezen. Het werk werd nu goed bevonden voor “nos 600 élèves”¹¹.

Het moeten moeilijke tijden geweest zijn voor Conscience. Van katholieke zijde werd hij zo goed als gedwongen tot zelfcensuur. Dat hij toegaf aan die druk werd hem van vrijzinnige kant niet in dank afgenomen: hij werd beschuldigd van “verraad” en “kazakdraaijerij”. Van (toen nog erg invloedrijke) Franstalige zijde werden hem dan weer zijn openlijke, vurige pleidooien voor de Vlaamse zaak kwalijk genomen.

En er stond hem nog meer zwaarigheid te wachten. Begin 1839 wilden de Grote Mogendheden met een zogenaamd “Verdrag der XXIV artikelen” de overdracht van Limburg en Luxemburg naar Nederland ordonneren. Als Vlaming en als nationalist hield hij op 6 februari 1839 in Antwerpen een vurig pleidooi tegen dit voornemen. Hij riep de Vlamingen op, zich op een oorlog voor te bereiden, ter verdediging van het nationale grondgebied. Eigenlijk lag zijn betoog in de lijn van de oorspronkelijke reactie van de regering (die nadien tóch zou zwichten) maar zijn vlammend betoog had veel geesten opgehitst. Er braken hevige rellen uit in Antwerpen en daarvoor werd hij geschandvlekt als de grote aanstichter, de oproerkraaijer. Het gevolg van dat alles: hij stortte psychisch in, gaf de brui aan zijn literaire leven en ging in dienst als klerk bij de bloemenkwekerij van zijn vriend Karel van Geert.

In die nood leerde hij weer zijn vrienden kennen. In zijn *Geschiedenis mijner jeugd*¹² zou hij getuigen dat “... mij werden uit Vlaanderen brieven toegestuurd, waarin men mij in naam des vaderlands bezwoer, dit opzet te laten varen. Ik ben den Dr Snellaert dankbaar voor de edelmoedige pogingen, welke hij in dien zin aanwendde”. Zijn dochter zou dit later bevestigen: “... van alle kanten uit de twee Vlaanderen ontving hij brieven, om hem te smeeken, toch niet voor altijd aan de letterkunde te verzaken. Dr Snellaert bovenal hield niet af...”¹³. Dat alles werd vergeten na de indrukwekkende grafrede die hij had gehouden voor de kunstschilder Matthys Van Bree en na de vererende opdracht die hem

van regeringswege was te beurt gevallen, tot het schrijven van een geschiedenis van België.

Bij dit alles had hij zijn contacten met Gent onderhouden. Hij was er geïntroduceerd geraakt in het Vlaams-Gentse verenigingsleven, o.m. in De Tael is gansch het Volk waar hij op 24 februari 1839 andermaal een feestmaal bijwoonde. In november van datzelfde jaar was in het *Kunst en Letterblad* een vermoedelijk door hem geschreven artikel verschenen¹⁴ waarin de wens werd uitgedrukt dat er te Gent, “in de nabijheid van de Hoogeschool, een maatschappij van geleerden zou worden gesticht met de bedoeling, wetenschappelijk gefundeerde Nederlandse studieboeken te laten opstellen en verspreiden”. Conscience die zelf gepassioneerd was door de natuur, werkte toen aan een *Wonderspiegel der Natuer* waarmee hij invloed wilde uitoefenen op de landbouw en de volksnijverheid en waarmee hij tegelijk “nogmaals den rijkdom (wilde) aantoonen van de Nederlandsche Tael”.

In 1841 woonde hij het belangrijke Taalcongres bij dat van 11 tot 23 oktober in Gent was georganiseerd door de Maetschappy tot Bevordering der Nederduytsche Tael- en Letterkunde. Het congres ging door in de Aula van de universiteit. Na een jarenlange “spellingoorlog” werd daar, door afgevaardigden uit alle Vlaamse provincies, een akkoord bereikt over de spelling van het Nederlands. Conscience nam ijverig deel aan de besprekingen en voerde er het woord¹⁵. Alleen al de officiële omkadering illustreert het belang dat ook in Gent aan dit congres werd gehecht: het was gestart onder het luiden van de “grootte klok van het Belfroot” en het losbranden van “drie vyfponders in den hof van het Casino”; het werd besloten met een “Vlaemsch feest” en een banket waaraan behalve de Nederlandse gezant ook twee Belgische ministers aanzaten.

In 1843 rijpte het voornemen, een Vlaamsgezind unionistisch dagblad, *Vlaemsch België*, op te richten. In december deden de Antwerpenaren Conscience, Van Rijswijck en Terbruggen (ook lid van de Olijftak) Gent aan om daarvoor “actionarissen, abonnenen en medewerkers” te werven. Een drietal literaire feestjes werden voor die gelegenheid georganiseerd: ten huize Blommaert, bij Van Peenes toneelmaatschappij Taelyver en Broedermin en ten huize Willems, “waer de heer Conscience zyne welsprekendheid voor de vuist op eene uitmuntende wyze doen kennen heeft”¹⁶. Het dagblad werd opgericht te Brussel, op 1 januari 1844. Verschillende vooraanstaande literatoren verleenden er hun medewerking aan, o.m. Conscience, Snellaert en Van Ryswyck. Wegens financiële problemen en politieke onenigheid zou het blad al in november 1844 verdwijnen.

In 1844, toen het tijdschrift *Kunst en Letterblad* van Gent naar Antwerpen verhuisde, nam Conscience het redacteurschap van Snellaert over.

Op 16 en 19 augustus 1844 maakte *Vlaemsch België* melding van een bezoek dat Conscience enkele dagen eerder aan Gent had gebracht met de bekende Duitse volkskundige en germanist, Ludwig Uhland, die rond die tijd de laatste hand legde aan zijn *Alte hoch- und niederdeutsche Volkslieder*. Bij die gelegenheid werd ook de toekomst van *Vlaemsch België* besproken. Beide gasten woonden een vergadering van De Tael is gansch het Volk bij¹⁷.

In 1845 werd Conscience, samen met Karel Lodewijk Ledeganck en Jan de Laet, door de sedert 1830 verfranse Gentse universiteit benoemd tot “professeur agrégé”. Op 8 november, tijdens de opening van het academisch jaar, legden hijzelf en De Laet (Ledeganck was ziek) daarvoor de eed af alhoewel die “aanstelling” niet meer was dan een eretitel (een soort *honoris causa*-aangelegenheid).

Nog in 1845 zocht het pas in Antwerpen opgericht (geheim) letterkundig en Vlaamsgezind genootschap Het Heilig Verbond (“De Toekomst”) toenadering tot Gent. Op 23 september engageerde Conscience zich daar om een aantal Gentse Vlamingen te “ondertasten”, hen te overhalen om tot het genootschap toe te treden. Ferdinand Augustijn Snellaert, Frans Rens en later ook Philip Blommaert, gaven gevolg aan zijn verzoek.

Op 13 april 1846 vierde de Gentse universiteit in het Casino het jubileumfeest voor hoogleraar Jacob J.L. Kesteloot. Tijdens het banket werd het woord gevoerd door o.m. Van Duyse, Ledeganck, Snellaert én door Conscience. 's Avonds troffen de disgenoten elkaar in hotel De Ster aan de Koornmarkt, voor een bijeenkomst van het in maart van dat jaar opgerichte *Vlaamsch Gezelschap*. “Het zat er stampvol” getuigde tijdgenoot Willem Rogghé¹⁸, niet alleen ter wille van Kesteloot, maar zéker ook omdat Conscience daar eveneens aanwezig was. Hij sprak er over het streven en het doel der Vlaamsche beweging en drukte vooral op het betekenisvolle feit, dat “een zoo talrijke kring als het Vlaamsch Gezelschap in Artevelde’s stad was tot stand gekomen”. In zijn *Gedenksbladen* roemde Rogghé de populariteit én het redenaarstalent van Conscience als volgt:

“Ik heb later in mijn leven veel redenaars gehoord, waaronder menig beroemden, maar nooit greep hun woord mij zoo diep in de ziel als dat van Conscience. Hoe vloeiend en gemakkelijk kwam alles er uit, hoe wist hij zijne gedachten met de zwierigste en afgewisseldste beelden op te smukken! Ik weet het, niet alleen hij, ook anderen kennen die kunst om eene rede meesterlijk op te bouwen; maar eene begaafdheid was hem aangeboren, die aan het zeldzame grensde: het was de volheid, de plooibaarheid, de harmonische volmaaktheid

*van zijn geluid. Hij droeg een wonderorgel in den boezem, dat, onder den gloeienden adem der ziel, al dezer gewaarwordingen, nu eens krachtig en drif-
tig, dan weer kalm en streelend, in altijd verrukkelijk juiste tonen vertolkte."*

Vanaf 1847 kwam er tussen Gent en Antwerpen een drukke correspondentie op gang over het oprichten van een (wat Conscience zou noemen) "Vlaamsche Staetsparty" die zich, onafhankelijk, zou situeren tussen de katholieke en de opkomende liberale partij¹⁹. Het overleg mondde uit in een manifest, *Vlaamsche Beweging : verklaring van grondbeginselen, door de verdedigers der nederduitsche volksregten aen hunne landgenoten*. Conscience en Snellaert waren er de auteurs van. De "Staetsparty" kwam er echter niet.

Jacob van Artevelde

We schrijven 1848. Conscience was druk bezig met de voorstudie voor zijn *Jacob van Artevelde*. Het boek zou begin 1849 verschijnen, voorzien van een uitvoerige voorrede, een merkwaardige verantwoording eigenlijk. De auteur licht erin toe, waarom hij deze roman schreef. "Wij wilden", zo ving de voorrede aan, "plaats nemen tusschen de vaderlandsche geleerden en dichters, die sedert eenige jaren zich de zending hebben opgelegd, de nagedachtenis des Gentschen burgers over de onrechtvaardigheid der geschiedenis te wreken, en dit onzaglijk heldenbeeld te zuiveren van de vlekken waarmede haat, laster of dwaling het gedurende vijf eeuwen hebben overladen".

Het voornemen daartoe was enkele jaren eerder gekiemd en had te maken met zijn *Geschiedenis van België* (1845) die hij in opdracht van de regering had geschreven.

Zich documenterend voor die geschiedenis was het hem opgevallen dat de figuur van Jacob van Artevelde in de kronieken en geschiedenissen "eene zonderlinge tegenstrijdigheid" vertoonden: "... Terwijl ze hem van onrechtvaardigheid, oproer, heerschzucht en van andere laakbare driften of inzichten beschuldigen, noemen zij hem te gelijker tijd een wijs man, een groot vernuft, een ongewoon welsprekend redenaar, en teekenen van hem onder anderen ook daden aan die de vooruitgebrachte aantijgingen schijnen te logenstraffen". Conscience verwees hiermee naar de Franse kroniekschrijver Jean Froissart (1337-1410) en naar anderen (niet de minsten, bijvoorbeeld Chateaubriand) die Artevelde eeuwenlang in een slecht daglicht hadden gesteld²⁰.

Het zat Conscience dus blijkbaar dwars dat hij zich, voor de historische schets van Artevelde in zijn *Geschiedenis van België*, grotendeels had laten inspireren door de vooral negatieve kronieken over de "ruwaard". Daarvoor lijkt hij zich in de voorrede van zijn *Artevelde* wel te verontschuldigen: "... Bij gebrek

aan doorslaande bewijzen om de aangenomene meening te verwerpen, mochten wij voor alsdan het eeuwenlang gevolgde spoor niet verlaten, en wij zagen ons verplicht, op het tafereel van Arteveldes uitstekende gaven en groote daden ook de schaduwen te leggen, welke jaarboeken en kronieken er op aanduiden. Evenwel, de wonderbare levensloop des Gentschen burgers had eenen diepen indruk op ons gemoed gelaten ; en langzamerhand ontstond in ons de begeerte om dieper in het volle begrip zijner ontwerpen en zijns tijds te dringen, en zijner nagedachtenis een bijzonder werk toe te wijden”.

Conscience wilde zijn vergissing dus goedmaken met een roman die Jacob van Artevelde zou rehabiliteren...

Steeds volgens genoemde voorrede, kreeg zijn *Artevelde*-plan vaste vorm na het lezen van een opstel van professor P.A. Lenz, handelend over de zes eerste maanden van Arteveldes bestuur én na het lezen van “een bekroonde levensbeschrijving van Jacob van Artevelde door J. de Winter”²¹.

Om zich voor zijn *Artevelde* te documenteren, vertoefde Conscience meermaals in Gent, voerde er gesprekken met talrijke mensen die óók met Artevelde bezig waren. In zijn “voorrede” somt hij er enkelen op: Norbert Cornelissen (“de eerste van allen die Artevelde’s roem terugeischte”), Auguste Voisin (die enkele artikelen had gepubliceerd in “*Examen critique des historiens d’Artevelde*”) en vooral P.A. Lenz (“die de herstelling van Artevelde’s roemrijke nagedachtenis, om zoo te zeggen, tot doel van zijn leven verkozen heeft”)²². In het algemeen dankte Conscience ook “onze Gentsche vrienden” voor “de dienstvaardige hulp welke zij ons tot onze opzoekingen en plaatselijke studiën te Gent zoo edelmoedig hebben verleend”.

Toen bekend werd dat Conscience een boek over Artevelde schreef, werd dat niet meteen op algemeen gejuich onthaald, ook niet in Gent. Van katholieke zijde wantrouwde men hem en na de *Leeuw* stond hij evenmin op het beste blaadje bij de Franstaligen... Begin 1848 had *Den Vaderlander* (een volkse uitgave van het Franstalige Gentse blad *Le Catholique des Pays-Bas* waarin oppositie werd gevoerd tegen de orangistische, Hollandse taalpolitiek) argwanend de hoop uitgedrukt dat *Jacob van Artevelde* “iets verhevener zal zien dan eenen onbegrypelyken taeltwist, eenen stryd tusschen vlaemsch en fransch...”. Op 8 januari 1848 bezocht hij met de letterkundige Eduard Michels het Gentse Groot Begijnhof en in de zomer van 1848 deed hij Gent nog herhaalde malen aan en las hij in het Vlaemsch Gezelschap delen voor uit zijn handschrift. In het *Nederduitsch Letterkundig jaerboekje* voor 1849 publiceerde hij de (vooral vrome) indrukken van zijn bezoek aan het Groot Begijnhof²³. Wilde Conscience zich hiermee, *avant la lettre*, indekken tegen de argwaan van katholieke zijde? Het fragment zelf verwerkte hij in het derde deel van zijn roman.

26 juni 1848 werd voor Conscience een drukke “Gent-dag”. In de voormiddag woonde hij in Sint-Amandsberg de inhuldiging van het praalgraf van Jan Frans Willems bij. Hij sprak er de beklijvende woorden “En wy, wy zullen onze zonen in bedevaart naar hier geleiden, naar het Campo Santo waar de Vlaamse helden rusten”. Zo zou hij de inspirator geweest zijn voor de benaming “Campo Santo”, de heuvel die vroeger “Kapelleberg” en “Sint-Amandsheuvel” werd genoemd terwijl Willems vaak sprak van de “Reinaertheuvel”²⁴.

In de namiddag van diezelfde 26ste juni was hij aanwezig in “het paleis” (de Aula) van de universiteit in de Voldersstraat, voor de viering van het vierhonderdjarig bestaan van de “Fonteinisten”. Eugeen Zetternam kreeg er, voor zijn *Mijnheer Luchtervelde*, de prijs van een voor die gelegenheid ingerichte letterkundige wedstrijd van De Tael is gansch het Volk. Deze plechtigheid werd ’s avonds gevolgd door een banket in de Minardschouwburg, in aanwezigheid van de gouverneur, de Gentse burgemeester, de schepenen en talrijke notablen. Conscience bracht er, voor de vuist, een gloedvolle heildronk aan het Gentse stadsbestuur uit²⁵.

Begin 1849 verscheen dan zijn *Artevelde*, opgedragen aan de stad Gent: “Der oude hoofstad van Vlaenderen. Het Heldhaftige Gent, mijne Vaderlandsche poging, ten offer”. Met dit werk bereikte Conscience het hoogtepunt van zijn literair kunnen. Ook al zou deze historische roman nooit dezelfde (blijvende) roem verwerven als *De leeuw van Vlaenderen*, toch wordt hij algemeen beschouwd als technisch gaver en evenwichtiger.

Hoe intensief Conscience door het schrijven van zijn *Artevelde* benomen was geweest en hoe verweesd, innerlijk ontredderd hij zich voelde na het voltooiën van dit werk, mag blijken uit een brief die hij op 10 februari 1849 schreef aan Snellaert²⁶. We lezen daarin:

Ik weet niet wat er met my om gaet : zoo lang ik aen mijn werk Artevelde arbeidde gevoelde ik niets dan eene groote spanning en koorstigen aendrift. Nu my die prikkel ontbreekt, heeft zich eene schrikkelyke zenuwziekte verklaerd. My vervolgen onophoudelijke wangedrochtelyke denkbeelden, die ik door geen geweld des geestes verdryven kan, en die my voor een onbekend kwaed doen beven, zelfs te midden myner beste vrienden. Des nachts kan ik niet slapen ; eene yseleyke zenuwkoorts doorloopt myn ingewanden ; myn hart doet my pyn ; het slaet zonder mate – en ik ben alsdan gejaegd alsof duizend ongelukken my bedreigden. Onbeschryfelyk is deze ziekte : ik vrees beurtelings voor geraektheid, voor verlies van zinnen, voor hartziekte, voor bezwymenis. Ik ben al drie mael naer de heide geweest [Conscience bedoelde zonder twijfel de Kempische heide], waer ik my immer zo vermaek, doch het was nutteloos. Dus is me weder

het gedacht gekomen naer Gent te gaen om verzet te zoeken ; maer myn geest is zoo veranderlyk, dat ik zelf niet weet waer ik my morgen zal bevinden (...). Ik ben moedeloos, radeloos en geheugenloos...".

In Gent maakte de *Jacob van Artevelde* alleszins veel indruk. Op 27 maart 1849 zond de auteur een exemplaar aan de toneelmaatschappij De Fonteine en een aan het Gentse stadsbestuur. De Fonteine kreeg het "als een ootmoedig bewys mijner erkentenis voor al het goede en nuttige dat zij sedert eeuwen ten voordeele der moedertael en des vaderlands heeft gesticht". In het exemplaar schreef hij de opdracht "Der vermaerde Maatschappij De Fonteine te Gent door den schrijver met hoogachting aangeboden". Dit exemplaar, samen met de begeleidende brief, wordt nog steeds gekoesterd in het archief van De Fonteine.

Ook het stadsbestuur waardeerde de *Jacob van Artevelde* ten zeerste. Op voorstel van Jules de Saint-Genois besloot de gemeenteraad, de auteur op een bijzondere manier te laten blijken hoe erkentelijk de stad hem was voor de eer die hij Gent en een van zijn meest vermaarde burgers uit de Middeleeuwen had aangedaan met dit boek, "un véritable monument à la ville de Gand". De stedelijke "Commission de l'instruction publique et des beaux arts" werd opgedragen daartoe een passend voorstel te doen. In zijn zitting van 14 april 1849 besliste de gemeenteraad, de auteur een officiële dankbrief te schrijven, op perkament, met de zegels van de stad en ondertekend door alle leden van de gemeenteraad²⁷. Zo gezegd zo gedaan, maar ironisch genoeg werd dit vererende "diploma" geheel in het... Frans gesteld.

Een voorstel van De Saint-Genois om meteen ook een Artevelde-standbeeld op te richten op de Vrijdagmarkt, werd gunstig onthaald. Het standbeeld kwam er (vooralsnog) niet omdat de Staat daartoe zijn medewerking niet wilde verlenen en omdat men zo kort na het roerige hongerjaar 1848 (met veel sociale onlusten in gans Europa) "geen uitgesproken democratische stemmingen" wilde aanwakkeren²⁸.

Op zaterdag 9 juni 1849 was Conscience opnieuw in Gent. Willem Rogghé, die wist dat hij verbleef in De Ster, trommelde de Zangmaatschappij Het Willemsfondsgenootschap en een aantal andere koormaatschappijen op om de beroemde man een passende hulde te brengen. Dat werd een klinkende serenade! Conscience kwam buiten en dankte met een "warme vaderlandslievende improvisatie", aldus Rogghé.

In 1852 werd Conscience lid van het Gentse Willemsfonds dat het jaar voordien was opgericht als een vereniging "willende de nederduitsche tael en letterkunde en al wat haer aengaet krachtadig ondersteunen en aenmoedigen, ter

versterking van den algemeenen nationalen geest in België” (aldus de toenmalige “Grondslagen”). In een brief van 19 april 1852 schreef hij aan Jules de Saint-Genois, de eerste Willemsfondsvoorzitter: “Ik aenzie de werking van het Willemsfonds zoo als zy nu gerigt wordt, als een der nuttigste betrachtungen in onze letterkunde. Gelief mynen naem onder uwe inschryvers op te nemen voor de somme van tien franken ’s jaers”²⁹.

Begin 1854 leek het er even op dat de Gentse universiteit Conscience een leerstoel Nederlandse taal- en letterkunde zou aanbieden. Mogelijk hoopte hijzelf op een dergelijk professoraat en op een “verplaatsing” naar Gent, maar uiteindelijk werd Jacob J.F. Heremans verkozen. Pol De Mont schreef dat Conscience “die zelf het best overtuigd was, dat hij noch in de kennis van de lettergeschiedenis noch in die van de vergelijkende taalkunde uitmuntte, was bescheiden genoeg, om de hem opgedragen taak te weigeren. Op zijn aandringen werd het bewuste professoraat vereerd aan den verdienstelijken J.J.F. Heremans...”³⁰. Dit wordt bevestigd in de brief die Conscience op 12 februari 1854 schreef aan de Gentse advocaat Rolin waarin hij deze laatste met aandrang vroeg, zijn invloed aan te wenden ten gunste van Heremans³¹.

Twee brieven aan zijn uitgever Van Dieren geven aanwijzing dat er later nogmaals *geruchten* waren dat hij “naer Gent zou gaen”. Op 18 april 1858 schreef hij: “Men spreekt me niet meer van myne verplaetsing naar Gent. Ik geloof dat ik nog lang te Kortryk zal *moeten* blijven”³². En enkele jaren later, op 21 februari 1862, schreef hij andermaal aan Van Dieren: “Men heeft weder het gerucht verspreid dat ik als professor naer Gent zal gaan, en zekere goedwillige Vlamingen hebben my daarom gehekeld ; maer er is geen schyn van waarheid aen dit gerucht. Indien ik verplaetst word, zal het niet naer Gent zijn”³³.

Het einde van de jaren 1850 en het begin van de jaren 1860 was een periode van heftige sociale conflicten en grote stakingen (1857, 1859, 1861), ook in Gent. Staken betekende in die dagen bittere armoede, honger lijden; een staking verliezen betekende nóg meer ellende. De eerste werkersorganisaties werden opgericht en die zagen het belang in van een geschoold proletariaat, van mensen die kunnen lezen en schrijven. Sprekend voor de populariteit van Conscience is dan wel dat de Broederlijkse Maetschappij der Wevers van Gent, na het mislukken van de staking van 1859, tóch nog voldoende middelen bijeen wist te krijgen om gezamenlijk het werk van Conscience aan te schaffen.

Conscience was inderdaad populair in Gent, ook bij het gewone volk. Max Roosees meldt in zijn *Nieuw schetsenboek* dat “...Toen ik secretaris der Gentsche afdeeling van het Willemsfonds was, bezaten wij in eene onzer Volksbibliotheken veertien exemplaren van den *Leeuw van Vlaanderen*, en ik herin-

ner mij niet, dat er ooit één, een enkel uur, ongebruikt op de planken heeft gestaan”³⁴.

In september 1863 kende Gent twee belangrijke gebeurtenissen: enerzijds ging er, van 13 tot 20 september een internationaal “Congrès pour le progrès des sciences sociales” (congres ter bevordering van de maatschappelijke wetenschappen) door en anderzijds werd, binnen genoemde periode, het standbeeld van Jacob van Artevelde onthuld.

Conscience, toen arrondissementscommissaris in Kortrijk, nam deel aan het congres. Hij was voorzitter van de afdeling Kunsten en Letterkunde die zetelde in de Aula van de universiteit. Daar ontmoette hij Victor Hugo en Alexandre Dumas. Voor die gelegenheid verbleef hij bijna een week ten huize van zijn vriend Willem Rogghé. Dit verblijf in Gent moet hem aangenaam geweest zijn, althans volgens een brief van 21 november 1863:

“Ik heb in Gent 8 dagen goed leven gehad (...). Dit leven tusschen Europeaensche vermaerdheden, welke my behandelen als hun gelijke, en my eene groote achting betuigen; dit zwemmen op den vloed der hoogste en edelste gedachten, de welsprekendheid, de geleerdheid, de vriendschap die my daer omringden, dit alles verheft den mensch in zijne oogen, en my heeft het byzonder goed gedaen. Het heeft den roest die in Kortryk my om het harte groeide, geheel of gedeeltelyk afgewreven, en my nieuwe sterkte en nieuwen levensmoed gegeven”³⁵.

Naar aanleiding van dit congres werd een foto van de toen 50-jarige Conscience gemaakt door kunstschilder en fotograaf Nestor Schaffers wiens atelier in de Walpoortstraat 15 gevestigd was³⁶.

Op 14 september werd het standbeeld van Jacob van Artevelde luisterrijk ingehuldigd op de Vrijdagmarkt, in aanwezigheid van koning Leopold I en van de Hertog van Brabant (de latere koning Leopold II). Talrijke muziek- en zangverenigingen, 1200 uitvoerders, brachten daar in “première”, de Artevelde-cantate ten gehore, op tekst van Napoleon Destanberg en muziek van Frans August Gevaert. Conscience – hij die de Artevelde-belangstelling een zo populariserende impuls had gegeven – woonde deze luisterrijke plechtigheid bij.

Rond die tijd zou Conscience nog een Artevelde-gedicht geschreven hebben, een zangtekst voor solo- en koorzangen, bedoeld om de letterkundige feesten van de Antwerpse maatschappij Tael en Kunst op te luisteren³⁷.

Minder bekend is dat Conscience zich ook wel eens waagde aan het schrijven van toneel en zangspelen, met weinig succes overigens. Zo schreef hij *De dichter en zijn droombeeld*, een zangspel in vier bedrijven. Op 11 december 1867, nog

vóór het gewrocht door Karel Miry op muziek werd gezet, oogstte Conscience wél veel bijval toen hij dit gedicht voor de eerste maal voorlas in de zaal der Sodaliteit, voor de De Tael is gansch het volk³⁸.

Bavo en Lieveke

Twee jaar later, in 1869, publiceerde Conscience zijn tweede “Gentse” roman, *Bavo en Lieveke : geschiedenis van twee werkmanskinderen*. Hij kreeg er een tweede Vijfjaarlijkse staatsprijs voor Vlaamse letterkunde (periode 1865-1869) voor. Het verhaal behoort tot zijn zogenaamde zedenkundig-maatschappelijke werken. De Gentse sfeer is er duidelijk aanwezig, o.m. in de beschrijving van een toenmalig katoenfabriek (het Lousbergs-“imperium”, meestal “de Hemp-tinne” genoemd) op de Reep, waar thans de Sint-Bavo-Humaniora gevestigd is. Tegelijk schetst hij verschillende, inmiddels helemaal of zo goed als verdwenen stadsbeelden o.m. de Watermolenbrug (ter hoogte van het huidige Laurentplein), de Nieuwbrug (op de Reep), beluiken met hun openbare waterpompen, een bougiefabriek (= waskaarsen) enz...³⁹. Literair-sociologisch kenmerkend is echter het paternalistische standpunt dat Conscience innam ten opzichte van de werkende massa. Hij beschreef de uitbuiting van de arbeiders en van de kinderen. Hij deed dit weliswaar niet met de bijna jubelende begeestering waarmee Alexandre Dumas in 1838, in een *Lettre sur Gand*, de efficiëntie van een Gents textielbedrijf had beschreven (inclusief het inzetten van kinderen van amper 5 jaar) - maar zéker lag in *Bavo en Lieveke* ook niet de bittere aanklacht waarmee Eugeen Zetternam diezelfde genadeloze uitbuiting in zijn *Mijnheer Luchtervelde* (1848) had aangeklaagd. Conscience registreerde de ellende van het werkvolk realistisch, maar klaagde ze niet aan. Hij legde de volledige verantwoordelijkheid voor de benarde situatie van de arbeiders bij de werkende massa zelf. In zijn ogen konden alleen een degelijke opvoeding, meer leesvaardigheid en behoorlijk onderwijs de werkende mens uitkomst brengen. Voor hem was de vrouw bovendien de morele spil van het gezin; zij vooral bekommerde zich om de kinderen en zij moest er voor zorgen dat de man op het rechte pad bleef. Vooral dit laatste – de wijze waarop hij de rol van de vrouw in het gezin situeerde – kon geen verrassing zijn voor wie bijna 15 jaar vroeger al, op 31 maart 1855, zijn voordracht over “de zending der vrouw” had gehoord in de Société Littéraire Gantoise of voor wie de tekst van deze voordracht had gelezen⁴⁰. Daarin werd de man “bron van alle macht” genoemd, de vrouw “bron van alle liefde”. De vrouw moest vooral liefdevol, teder en zachtzinnig zijn; haar vrouwelijke ziel was geschapen om te beminnen (dit laatste woord stond centraal in zijn tekst), te zalven en te troosten...

Op 17 september 1870 was Conscience te gast bij het Gentse Willemsfonds.

Hij las er voor uit het manuscript van de eerste helft van zijn boek *Een goed hart* (dat in 1872 zou gepubliceerd worden). Een goed half jaar later, op 13 februari 1871 sprak hij in het Van Crombrughe's Genootschap over zijn *De kerels van Vlaanderen*. En op 24 januari 1872 las hij, weer in het Gentse Willemsfonds, voor uit zijn manuscript van de tweede helft van *Een goed hart*.

Begin juli 1872 woonde hij de begrafenis van F.A. Snellaert bij op het Dam-poortkerkhof. Hij hield er een lijkrede als vertegenwoordiger van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Fraaie Kunsten van België.

Postuum Gents eerbetoon

Toen Conscience op maandag 10 september 1883 overleed te Elsene (waar hij dan al een kwarteeuw woonde als conservator van het Wiertz-museum) was dat een nationale gebeurtenis. Hij zou – op kosten van het Antwerpse stadsbestuur – worden begraven op het Kielkerkhof. De Antwerpse gemeenteraad kwam op dinsdag 11 september in spoedzitting bijeen om de begrafenis op zondag 16 september te regelen. De grootste plechtigheden hadden plaats in Elsene (waar hij overleed) en in Antwerpen. Wat naam had in de letteren, de kunsten, de wetenschap en de politiek woonde deze plechtigheden bij. Vanuit Gent waren dat o.m. een delegatie van de Gentse gemeenteraad, vertegenwoordigers van de Gentse afdelingen van het Willemsfonds en het Davidsfonds, van de Snellaertkring, het Van Crombrughe's-Genootschap, het Liberaal Studentenkorps enz..., naast vrienden als Julius Vuylsteke, Frans De Potter, Paul Fredericq, Karel Miry en anderen. Op 17 september 1883, daags na de begrafenis, besliste de Gentse gemeenteraad, de verbinding tussen de toenmalige Laurierstraat en de Rogierstraat, links van de hogeschoolgebouwen, voortaan Hendrik Consciencestraat te noemen. Dat was op de plaats waar zich eertijds de sloppenwijk Batavia bevond (tussen de huidige Sint-Hubertusstraat, de Rozier en de Jozef Plateaustraat). Die wijk was in het begin van de jaren '80 van de 19de eeuw gesloopt en vervangen door een modelwerkmanscit . De cité zou (met inbegrip van de Consciencestraat) rond 1936 op zijn beurt verdwijnen voor de uitbreiding van de universiteit (met o.m. de Boekentoren van de universiteitsbibliotheek)⁴¹.

Later zou Gent hem nog met andere, zichtbare eerbewijzen herdenken. Tussen 1894 en 1902 werd aan de Vlaamse Kaai een rij van 19 villa's gebouwd. Elk daarvan werd met een naam, een borstbeeld en een zinspreuk in de voorgevel "opgedragen" aan een Vlaamse kunstenaar (literator, toondichter, schilder...) die in de 19de eeuw een rol had gespeeld in de Vlaamse bewustwording. Met  en van deze villa's (toen met huisnummer 41, thans nr. 95) werd aldus ook

Conscience in herinnering gebracht. Dit - “Consciencés” - huis ontsnapte met tien andere aan de bouwpromotoren en de slopershamer toen bij het aanleggen van de Keizersviaduct, in de jaren '70 van de 20ste eeuw, de sfeervolle bomenrijke kaai werd geofferd op het altaar van een drukke verkeersring.

In 1912 was de glorie van Conscience duidelijk nog niet weggedeemsterd. In dat jaar werden in Antwerpen, in Brussel en in Gent uitgebreide feesten georganiseerd ter herdenking van de honderdste verjaardag van zijn geboortedag. Gent wilde duidelijk niet onderdoen voor de twee andere steden. Door het Nationaal Vlaams Verbond en het Algemeen Nederlands Verbond, twee Gentse Vlaamsstrijdende verenigingen, werden grootse provinciale Consciencefeesten op het getouw gezet. Die zouden hun hoogtepunt kennen op 21 juli in Gent. Een ruime promotie ging de feestelijkheden vooraf: 1.000 “plakbrieven” (affiches) en 100.000 strooibiljetten werden verspreid. De Stad publiceerde een brochure van de hand van Richard de Cneudt (uitgegeven door het Groeninger Comité te Gent, verspreid op 40.000 exemplaren) met het volledige feestprogramma en met een overzicht van “zijn leven en zijn werk voor het volk geschetst”. In de weken vooraf werden niet minder dan 31 liederavonden ingericht in alle wijken van de stad. Het programma voor 21 juli zag er als volgt uit:

- om 10u ging in de Vlaamse Schouwburg een grote letterkundige feestvergadering door (waar o.m. Jules Persyn, Victor Fris en Omer Van Hauwaert spraken en Richard de Cneudt verzen voorlas);
- om 16u trok een grote optocht “van volksmaatschappijen, zonder onderscheid van denkwijze” naar de Vrijdagmarkt - 26 muziekcorpsen en 153 maatschappijen namen eraan deel;
- om 17u werden de voorafgaandelijk ingestudeerde volksliederen door “gans het volk” gezongen op het Sint-Baafsplein – de dagbladen spraken van 10.000 deelnemers;
- om 20.30u werden op het Sint-Baafsplein de “roerendste taferelen” uit Consciencés werk in “marmerbeelden” voorgesteld, bij het zingen van liederen.

“ ’t Is dat in Gent de opoffering onzer medeburgers geene palen kent, wanneer het geldt een weldoener van het Vlaamsche volk te huldigen”, schreef een dagblad.

Om een beeld te geven van de sfeer rond deze feesten, citeren we uit de brochure die was verspreid. De Gentenaars en alle Gentse verenigingen werden daarin in volgende bewoording opgeroepen, deel te nemen aan de komende feesten:

“Mannen van alle richting! Geleerden, Schrijvers, Overheden, Leeraars, Gij die werkt met den geest of met de hand, met de pen of met het woord, Burgers,

83

GDESMEY

13

1813

1868

STAD GENT

Consciencefeesten van den 21 Juli 1912.

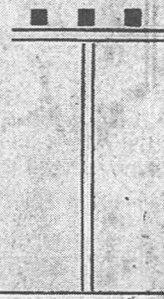
Hendrik Conscience

ZIJN LEVEN EN ZIJN WERK
VOOR HET VOLK GESCHETST
DOOR RICHARD DE CNEUDT

sozialende lieme tot de natyne die ...

VOLK VAN VLAANDEREN!

Viert uwe grooje schrijvers om in die
huldebetoogingen kracht te pakken ter
verovering van uwe rechten.

UITGAVE VAN HET
GROENINGER COMITEIT, GENT.

Werklieden, Priesters en Onderwijzers, Studenten en Leerlingen, allen aan het werk! Steunt ons edel streven! Spoort iedereen tot deelneming aan! Koopt Conscience's werken of zoo ge te arm zijt, haalt ze in de volksboekerijen, versiert uwe woning met het beeld van den grooten man. Volgt de liederavonden in de wijken der stad of richt er zelf in uwe gemeente in. Leest in uwe omgeving uit Conscience's werken voor, woont de voordrachten bij over den beroemden man gehouden. Versiert met vlaggen en opschriften uwe woning, den dag der betooging, en laat het uit duizenden monden schallen: Conscience is niet dood! Hij leeft in alle harten!"

De Gentse boekhandel-uitgever Adolf Herckenrath had voor die gelegenheid zijn uitstalraam op de Conscience-aandacht afgestemd. Daarin werd een jubileumuitgave van zijn werken aangeprezen: 58 genaaide en 30 gebonden boekdelen, uitgegeven in Antwerpen door de Nederlandsche Boekhandel en vervat in een eikenhouten hangkastje met portret.

In Antwerpen zouden op 11 augustus 1912 nationale Consciencefeesten worden georganiseerd met een grootse praalstoet. Ook dàar wilde Gent nadrukkelijk aanwezig zijn. Om ook de minder bemiddelde Gentenaars het bijwonen van deze feesten te vergemakkelijken had de Groeningewacht bijzondere maatregelen getroffen: in 't Vlaamsch Huis werd een spaarkas ingericht; speciale treinen werden voorzien en de Gentse ingeschrevenen werd een bijzondere plaats voorbehouden langsheen het parcours van de indrukwekkende praalstoet. Niet minder dan 5.000 Gentse belangstellenden werden verwacht...

En toch... Schitterde de ster van Conscience in datzelfde jaar 1912, nagenoeg dertig jaar na zijn overlijden, écht nog bij het (al dan niet lezend) volk? Er kan aan worden getwijfeld als men Cyriel Buysse mag geloven. Die had, met het oog op de feestelijkheden van dat jaar, een steekproef gedaan naar de populariteit van Conscience in zijn (Buysse's) directe omgeving. In *De Amsterdammer* (nr. 1831) van 28 juli 1912 schreef hij over zijn bevindingen die hij beschouwde als "een beknopte synthesis voor het gehele land".

De steekproef leerde Buysse dat "al de ouderen en velen van middelbare leeftijd" Conscience beslist nog kenden. Sommigen hadden zelfs alles van hem gelezen. De schoolgaande jeugd kende hem ook omdat de meester uit zijn werk had voorgedragen. De jonge volwassenen hadden vroeger wel iets over hem gehoord (en misschien zelfs iets van hem gelezen), maar "dat was zo goed als vergeten geraakt". "De invloed van Conscience op de Vlaamse bevolking", schreef Buysse, "is enorm geweest, maar bestaat heden ten dage nog slechts hier en daar in de dorpen en op 't platteland als een bijna vergeten overlevering van vroeger".

Na 1912 vonden wij nog weinig sporen van publieke Gentse aandacht voor Conscience. Nog in het geheugen ligt de herdenking in 1983, toen het Cultureel Comité Sint-Amandsberg, naar aanleiding van de honderdste verjaring van zijn overlijden, van 7 tot 29 mei een tentoonstelling over hem organiseerde in de kapel van het Campo Santo. Bij die gelegenheid realiseerde de Filmploeg Miklos Rozsa Stichting (van de Gentse brandweer) een filmisch docu-drama over het leven van Hendrik Conscience én een historische documentaire *Wat te Groeninghe gebeurde...*

In geen enkel van de andere “geschikte” jaren waren er herdenkingen of feestelijkheden ingericht in Gent, noch in 1933 (50 jaar na zijn overlijden), noch in 1962 (150 jaar na zijn geboorte) en evenmin in 1949 of 1999 (resp. 100 en 150 jaar na het verschijnen van zijn *Artevelde*)... Meldenswaardig is wel dat in dit jaar 2002 voor het eerst weer de integrale, originele tekst van de *Leeuw* verscheen, bezorgd en wetenschappelijk verantwoord door Edward Vanhoutte, directeur van het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (een onderzoekscentrum van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde in Gent).

Wat betekende Gent voor Conscience?

Vergeten we bij deze Gentse Conscience-parade niet dat Antwerpen hoe dan ook “zijn” stad was en bleef, dat Kortrijk en Brussel voor hem jarenlange werk- en woonplaatsen waren en dat de Kempense heide zijn favoriet toevluchtsoord was in momenten van vertwijfeling.

Gent was voor hem nochtans een stad waar hij blijkbaar graag vertoefde en die hij dikwijls aandeed. Hij had er een uitgebreide kennissen- en vriendenkring en hij vond er inspiratie voor twee van zijn romans. Hij kreeg er steun op literair gebied als hij die nodig had en hij vond er gelijkgezinden in de strijd voor de Vlaamse zaak. Zoals elders genoot hij hier een grote volkse populariteit. Zijn redenaarstalent maakte van hem een graag genode gast. En tenslotte kreeg hij in Gent ook officiële erkenning vanwege het stadsbestuur en academische waardering vanwege de universiteit.

Voor de lezer van vandaag

Wie zich vandaag wil documenteren over Conscience, is uiteraard in eerste instantie gebaat bij een bezoek aan de Antwerpse Stadsbibliotheek (Conscienceplein) en het AMVC-Letterenhuis (het Archief- en Museum van het Vlaamse Cultuurleven, in de Antwerpse Minderbroederstraat). Dit zijn zonder twijfel de rijkst voorziene bronnen. Niettemin is Conscience literair en documentair ook nog ruim aanwezig in Gent. Gemakkelijk bereikbaar voor het

grote publiek is er de Stedelijke Openbare Bibliotheek (aan het Zuid) die nage-
noeg zijn volledig werk bezit (elk werk in een of meer – niet noodzakelijk de
eerste – uitgaven), ook in het Frans, en die talrijke werken *over* hem in haar
collectie heeft. Meer voor wetenschappelijke doeleinden zijn er de Universi-
teitsbibliotheek én de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Let-
terkunde. In beide instellingen is het volledige werk aanwezig (veelal verschil-
lende edities van elke titel, uiteraard in het Nederlands maar ook in vertaling
(Frans, Engels, Duits...). De Universiteitsbibliotheek bezit bovendien een ruime
collectie brieven en andere documenten.

Frans HEYMANS

1 oktober 2002

NOTEN

- ¹ Helmut Gaus : *Pers, kerk en geschreven fictie : groeiproblemen en conflicten in een demo-
cratiseringsproces, Gent 1836-1860*. – Brugge, 1975. – 234 p. & Karel van Isacker : *Mijn land
in de kering, 1830-1914*. – Kapellen, 1978 – 2 dl. – Zie dl. I, p. 120-121.
- ² Jozef Staes : *Hendrik Conscience, onuitgegeven studie* / bewerkt door Jan de Schuyter. –
Maldegem, 1908. – 64 p. – Zie p. 13-14.
- ³ Gilbert Degroote : *Onuitgegeven en weinig gekende brieven van Hendrik Conscience*, in *Han-
delingen / Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschie-
denis*. – I : 20(1966) p. 99-127 ; II : 21(1967) p. 109-233 ; III : 25(1971) p. 5-91. – Zie dl. II, p.
123-124.
- ⁴ Jozef Staes : *Hendrik Conscience...*, op. cit. 2, p. 26-27.
- ⁵ Ger Schmoek vermoedde achter dit pseudoniem “V.” een samenwerking tussen E.H. J.B. Van
Hemel en priester, taal- en geschiedkundige Jan Baptist David, zie hiervoor: Ger Schmoek :
Conscienciana, in *Lode Baekelmans ter eere, 1945*. – Antwerpen, 1946. – 2 dl. – Zie dl. II, p.
187-211.
- ⁶ Gilbert Degroote : *Onuitgegeven...*, op. cit. 3, dl. II, p. 130-131. – Met een brief dd. 19 juli
1838 zond Conscience Snellaert een deel van zijn werk, “... met de hoop dat UE volgens be-
lofte hetzelfde van taelfeilen zal zuiveren”.
- ⁷ A. Jacob : *Briefwisseling van, met en over Hendrik Conscience uit de jaren 1837 tot 1851*. –
Gent, 1913. – 2 dl. – Zie dl. II, p. 7-8.
- ⁸ *Bydragen der Gazette van Gent*, 4(1839)11, p. 38-42.
- ⁹ Ada Deprez : *De jonge Snellaert, 1809-1838*. – Gent, 1970. – 154 p. – Zie p. 98.
- ¹⁰ Zijn dochter Maria getuigde hierover later vergoelijkend: “De schrijver, nu rijker aan oefening
en ondervinding, had de eerste uitgave gewijzigd en in het boek de wat overdreven en balda-
dige uitdrukkingen der Geuzen door andere vervangen. Zoo zou het werk, in de gevangenissen
en openbare gestichten [scholen?], aangenomen worden. Ziedaar de reden waarom de tweede
uitgave van “het Wonderjaer” eenigszins met de eerste verschilt. Arme Vader! Wat al kwade
aantijgingen en venijnige verwijten werden later den gewetensvollen schrijver naar het hoofd
geworpen wegens die verandering...” – Zie: Maria Antheunis-Conscience : *Hendrik Conscience
: eenige bladzijden uit het leven mijns vaders*. – Leiden, [1912]. – 188 p. – Zie p. 42-43.
- ¹¹ Gilbert Degroote : *Onuitgegeven...*, op. cit. 3, dl. II, p. 147-148. Zie ook: M. Sabbe : *Twee
onuitgegeven brieven van H. Conscience en J.B. van Hemel*, in *Verslagen en mededeelingen*
Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, dec. 1930, p. 619-623.
- ¹² *Geschiedenis mijner jeugd* werd postuum gepubliceerd in 1888.
- ¹³ Maria Antheunis-Conscience : *Hendrik Conscience...* op. cit. 10, p. 35.

- ¹⁴ E. De Bock : *Hendrik Conscience en de opkomst van de Vlaamse romantiek*. – Antwerpen, [1919]. – 319 p. – Zie p. 165-166.
- ¹⁵ A. Jacob : *Briefwisseling...*, op. cit. 7, dl. I, p. 97-100.
- ¹⁶ *Kunst- en Letterblad*. – Gent, 1843, p. 100 + 102 & A. Jacob : *Briefwisseling...*, op. cit. 7, p. 138 e.v.
- ¹⁷ A. Jacob : *Briefwisseling...*, op. cit. 7, dl. I, p. 140 + dl. II, p. 155.
- ¹⁸ Willem Rogghé : *Gedenksbladen*. – Gent, 1898. – XVI, 454 p. – Zie p. 36-37 & Emiel Willekens : *Profiel van Hendrik Conscience, 1812-1883*. – Antwerpen, [1983], 125 blz. – Zie p. 73.
- ¹⁹ A. Jacob : *Briefwisseling...* op. cit. 7, dl. I, p. 46-47.
- ²⁰ Zie hierover o.m. Jos Vermeulen : *De groei en de bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse volksziel*. – [Gent, 1938]. – 128 p. - Enkele pogingen o.m. van Norbert Cornelissen en Prudens van Duyse om Artevelde als Gentse heldenfiguur te rehabiliteren hadden tot dan (d.w.z. rond 1840) slechts matig succes gekend.
- ²¹ Het gaat hier om P.A. Lenz : *Jacques van Artevelde : histoire des six premiers mois de son administration*, in *Nouvelles archives historiques*, t. I, 1837, p. 261 en J. de Winter : *Jacques van Artevelde*. - 1846.
- ²² Professor Lenz onderzocht op dat ogenblik in het Gentse stadsarchief de stadsrekeningen uit de tijd van Artevelde.
- ²³ Hendrik Conscience : *Het groot Begynhof te Gent*, in *Nederduitsch letterkundig jaerboekje 1849*, 16(s.d.) p. 19-23.
- ²⁴ Zie hierover o.m. Jef Crick : *Karel-Lodewijk Ledeganck, 1805-1847*. – Sint-Amandsberg, 1944. – 64 p. – Zie de inleiding. & Luc Lekens en Johan Decavele : *Het Campo Santo in 131 levensverhalen*. – Gent, 2001. – 159 p. – Zie p. 8.
- ²⁵ Sabine de Groote : *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg*. – Gent, 2000. – 75 p. – Zie p. 54.
- ²⁶ E. De Bock : *Hendrik Conscience...*, op. cit. 14. – Zie p. 208.
- ²⁷ Zie: *De Eendragt*, 3(1849) p. 91-95 & A. Jacob : *Briefwisseling...*, op. cit. 7, dl. 1, p. 307-309.
- ²⁸ E. De Bock : *Hendrik Conscience...*, op. cit. 14, p. 207.
- ²⁹ Gilbert Degroote : *Hendrik Conscience, een vrijzinnig man?*, in *Dietsche Warande & Belfort*, 109(1964)3, p. 113-123. - De brief wordt bewaard in de Gentse Universiteitsbibliotheek, G 18453¹⁹⁶. In dit merkwaardig artikel schetst H. Degroote de complexe figuur die Conscience was. Hij ziet in de toetreding tot het Willemsfonds een van de vele aanwijzingen dat Conscience, ondanks zijn “verraad” en zijn toegeven aan de druk van katholieke zijde, innerlijk getrouw bleef aan zijn vrijzinnige overtuiging.
- ³⁰ Pol de Mont : *Hendrik Conscience : zijn leven en zijn werk*. – 3de dr. – Brussel, 1912. - XV, 196 p. – Zie p. 118.
- ³¹ Gilbert Degroote : *Onuitgegeven...*, op. cit. 3, dl. III, p. 25-26.
- ³² Gilbert Degroote en Jan de Schuyter : *Hendrik Conscience en zijn uitgevers : brieven...* – Brussel, s.d. – 286 p.
- ³³ Gilbert Degroote en Jan de Schuyter : *Hendrik Conscience...*, op. cit. 32, p. 117. - Conscience zou in 1869 naar Brussel worden “verplaatst”, als conservator van het Wiertz-museum te Elsene.
- ³⁴ Max Rooses : *Nieuw schetsenboek*. – Gent, 1882. – 356 p. – Zie p. 341. – Max Rooses spreekt over de periode 1866-1876.
- ³⁵ Jozef Staes : *Hendrik Conscience...*, op. cit. 2, p. 52-53.
- ³⁶ Paul de Keyzer : *Bij een foto van Hendrik Conscience uit 1863*, in *De Vlaamse Gids*, 47(1963)4, p. 253-259.
- ³⁷ Jos Vermeulen : *De groei...*, op. cit. 20, p. 68 – Vermeulen verwijst naar Jozef Staes : *Karamellenverzen van Conscience*, in *De Vlaamse School*, Nieuwe reeks, dl. II, 1889, blz. 183.
- ³⁸ Zie het *Volksbelang*, 7 en 14 december 1872.

³⁹ Zie hierover : J. Cl. : *Randnota's rond Bavo en Lieveke*, in *Heemkundig nieuws : contactblad van de Heemkundige Kring "Oost-Oudburg"...*, 4(1976)4, p. 38-41.

⁴⁰ De tekst van deze (oorspronkelijk in het Nederlands geschreven) voordracht verscheen (in het Frans) in *Le Messenger de Gand* van 7 april 1855. De Nederlandse originele tekst werd later gepubliceerd in *Een zwanenzang* / door Jan van Beers. *De zending der vrouw* / door Hendrik Conscience. – Antwerpen, s.d. – p. 20-36. In uitgaven van de volledige werken vindt men deze tekst meestal in een hoofdstuk "Mengelingen".

⁴¹ Victor Fris : *De historische persoonsnamen der straten van Gent : honderd levensbeschrijvingen*. – Gent, s.d. – 166 p. - Zie p. 29-31 & Maria De Waele in het internetbericht www.gent.be/gent/historis/stadsgezichten.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 67

Op 5 April 1898 stelde Louis Maeterlinck, in de rubriek "Schilderijen - Museum van Schilderkunst, n° 38 - XVIIe eeuw -" in het Frans een fiche op over

Sint-Sebastiaan na zijn martelaarschap getroost door engelen, door Pieter Thys (de Oude)

Men zal bemerken dat het geheel van dit schilderij grote overeenkomsten vertoont met bepaalde werken van Van Dyck die door Thys als leidraad genomen werd.

Vooraf de handen zijn behandeld met een voornaamheid de meester waardig. Links op het doek ziet men de heilige van voren, doorboord met pijlen en vastgebonden aan een boom. Engelen troosten hem. Zij maken de koorden los die hem vastbinden en nemen de pijlen weg. Twee engelen dalen neder uit de hemel en bieden hem de kroon en de palm van de martelaar aan.

Links op het voorplan zijn het kuras en het zwaard van de heilige neergelegd. Figuur op natuurlijke grootte. H: 2,49 m. L: 1,63 m. Doek.

Het doek is aan de rechterzijde getekend *Peeter Thijs*.

Het is afkomstig, net zoals twee andere taferelen van dezelfde meester die zich in het museum van Gent bevinden, van het oud depot in St-Pieters.

Ze werden aangekocht door Abt Seiger bij de verkoop die plaats vond na de afschaffing van de Orde der Jezuïeten.

Pieter Thys, gezegd de Oude, werd in Antwerpen geboren in 1616 en stierf er in 1677 of 1679. Hij werd als vrijmeester opgenomen in de St-Lucasgilde van Antwerpen in 1644-45 en werd deken in 1661-1662.

Keizer Leopold stelde hem aan als hofschilder. Hij behandelde de geschiedenis en het portret. Het is in dit laatste genre dat hij het dichtst Van Dyck benaderde.

Zijn werk, alhoewel mooi en van een krachtig coloriet, wordt ontsierd door een te rode kleur van het vlees.

Cf. A.P. Sunaert, *Catalogue descriptif du Musée de la ville de Gand*, (Gent 1870), pp. 36-37.

Spijtig genoeg leende de illustratie van de fiche zich niet tot reproductie.

HET VREDESVERDRAG VAN GENT in 1814

Precies een halve eeuw geleden schreef Pierre Kluykens onderstaand artikel-tje.

Te Gent werd de onafhankelijkheid der Verenigde Staten duurzaam bezegeld

De gebeurtenissen van de afgelopen week hebben de hoofdstad der Verenigde Staten, voor de zoveelste maal, in het brandpunt der belangstelling gesteld.

De aanstelling en eedaflegging van de nieuwe president, zijn markante redevoering, de benoeming van zijn onmiddellijke medewerkers, zijn gans de wereld door druk besproken geworden.

Voor ons is het wellicht ook een gelegenheid om een der heerlijkste bladzijden uit de geschiedenis van het Amerikaanse volk aan te halen, een bladzijde die het steeds zal herinneren aan de definitieve bezegeling van zijne onafhankelijkheid en vrijheid, en die bijna anderhalve eeuw geleden, in 1814, in het vroeger Karthuizersklooster der Arteveldestede werd geschreven.

De lange en bloedige oorlog tussen Engeland en zijn koloniën in Noord-Amerika, was in 1783 besloten geworden met een vredesverdrag waarbij aan de Verenigde Staten de onafhankelijkheid werd geschonken. Onder de geniale leiding van Washington, wist de jonge staat, niettegenstaande talloze moeilijkheden, zich bliksemsnel in alle domeinen op te werken en zelfs op het internationaal schaakbord een voornamen plaats in te nemen. Hij werd echter het slachtoffer van de strijd die sedert het begin van de XIXe eeuw woedde tussen Frankrijk en Engeland.

Door een "Order in Council" had koning George III de blokkade van de Europese kusten afgekondigd en kort nadien had Napoleon door het decreet van Berlijn (25 Nov. 1806) alle Europese havens aan Engeland ontzegd. Die strijd bij middel van decreten die met de dag strenger werden, was noodlottig voor de Amerikaanse handelsvloot, daar bijna automatisch elke activiteit met Europa werd stopgezet. Een andere reden van misnoegdheid was het "pressen" van matrozen door de Engelsen, die de Amerikaanse schepen praaiden om na te gaan of er geen Engelse vaandelvluchtigen aan boord waren, wat aanleiding

gaf tot talrijke incidenten en de gemoederen in de Verenigde Staten weldra op kookpunt brachten.

De jonge staat zag zich aldus in zijn bestaan en in zijn economisch leven bedreigd en verklaarde op 19 Juni 1812 de oorlog aan Groot-Brittannië, nadat president Madison tevergeefs gepoogd had van de tegenstrever de intrekking der "Orders in Council" te bekomen.

Geen van beide partijen was echter in staat om een spoedige beslissing af te dwingen: de Verenigde Staten waren geenszins op een oorlog voorbereid, hadden slechts een onbeduidende oorlogsvloot en een leger welke geen 10.000 man bedroeg. Engeland daarentegen was in een strijd op leven en dood gewikkeld met Napoleon en had zijn vloot en manschappen broodnodig in Europa.

Het beschikte amper over 7.000 soldaten om de 1.500 km. lange grens van Canada te beschermen, zodat het enkel mocht steunen op de Indiaanse volkstammen, welke het ten andere handig zou weten te gebruiken. De tegenstrevers behaalden beurtelings plaatselijke successen, doch na een paar maanden was het eenieder duidelijk dat de oorlog nog jaren kon aanslepen, beide partijen enorm veel geld zou kosten om ten slotte geen vruchten af te werpen.

Beide regeringen wilden de vrede, doch niemand wou de eerste, vernederende voetstappen aanwenden om vredesonderhandelingen aan te knopen.

Tsaar Alexander I van Rusland die de volledige steun van Groot-Brittannië in hun gemeenschappelijke strijd tegen Napoleon vurig verlangde, bood ten slotte zijn diensten als bemiddelaar aan tussen zijn bondgenoot en de Verenigde Staten.

Deze laatsten namen het voorstel gretig aan, doch de Engelsen, om hun prestige eer aan te doen, weigerden, er echter onmiddellijk aan toevoegende dat zij wel bereid waren de Amerikaanse onderhandelaars te ontmoeten. De Zweedse stad Göteborg werd als plaats voor de onderhandelingen aangeduid, doch kort nadien werd Napoleon ten val gebracht, zodat België werd ontruimd en aan een neutrale staat, Nederland, verbonden werd.

Engeland stelde dan ook voor, de onderhandelingen in Gent te laten doorgaan, stad welke gemakkelijker kon bereikt worden en aangenamer wezen zou dan Göteborg, en zo zagen wij in Juli en Augustus 1814, de twee afvaardigingen in de Arteveldestad belanden.

De Amerikaanse delegatie was samengesteld uit vijf markante figuren uit de jonge republiek: John-Quincy Adams, die later president van de Verenigde Staten zou worden, was de zoon van John Adams, tweede president van de Republiek, en was in 1814 gezant te St. Petersburg. Naast hem troffen wij Albert Galatin aan, staatssecretaris voor de Financiën, die in Genève geboren was; James A. Bayard, invloedrijke figuur uit de federalistische partij; Jonathan Russel, gezant te Stockholm; Henry Clay, een uitstekende jurist, en Christophe

Hugues; later arriveerde nog de heer Todd, schoonzoon van de Amerikaanse president Madison.

De Engelse afvaardiging bestond uit lord James Cambier, gewezen gouverneur van Newfoundland: sir Henry Goulburn, onder-staatssecretaris voor Oorlog en Koloniën; William Adams, een der grootste Engelse juristen; Henry Cockburn en John Baker.

De Amerikanen waren reeds einde Juli te Gent aangekomen en namen eerst hun intrek in het "Hôtel des Pays-Bas" op de Kouter, thans de Bank van Brussel. Kort daarop verhuisden zij naar het groot herenhuis, het Hôtel Schamp, tegenwoordig L'Innovation en Caron.

Op 6 Augustus 1814 arriveerde eindelijk de Engelse delegatie, welke eerst haar intrek nam in het hotel "Den gouden Leeuw" op het Gouden Leeuwplein en enkele dagen later, in het gewezen klooster der Karthuizers, waar Lieven Bauwens in 1800 een katoenspinnerij had opgericht en welke hij zopas had verkocht. Typisch detail: het was in die fabriek waar Bauwens de eerste katoenspinnerij van het vasteland, uit Engeland door de blokkade heen gesmokkeld, in gebruik had gesteld, dat de Engelse afgezanten hun intrek kwamen nemen!

Een congres dat zijn naam waardig zijn wil, moet natuurlijk van stapel lopen... niet rond een groene tafel, maar aan een gezellig banket.

Gallion noteert in zijn dagboek dat in de Universiteitsbibliotheek is bewaard: "Heden (12 Augustus) is zij (de Engelse delegatie) in het Hôtel van de Americaense delegatie op een voortreffelijk avondmael onthaeld geweest, benevens enige particuliere dezer stad".

Deze banketten volgden ten andere elkaar in snel tempo op en wij noteerden er op 12 en 27 Augustus, 1, 11, 15 en 29 September, 26 en 27 October, 28 December en 5 Januari 1815.

Het Congres was gunstig gestart, doch na een paar weken was het voor de Gentse bevolking duidelijk dat indien de afgevaardigden rond de bankettafel de beste vrienden waren, zij rond de groene tafel heel wat roet in het eten wierpen.

De onderhandelingen vorderden dan ook zeer traag daar enerzijds onenigheid bestond nopens de bijzonderste vraagstukken en het anderzijds lang duurde om contact te nemen met de regeringen en hun instructies af te wachten.

Het grootste geheim werd bewaard en de Gentse dagbladen weten, behalve de feestelijkheden, heel weinig aan hun lezers te vertellen: "Van het Congres alhier, schrijft de Gazette van Gend, weet men alleenlijk dat de onderhandelingen dagelyks op het vriendelykste worden voortgezet; dat HH. EE. de engelsche en americaensche gevolmagtigden voor elkander de grootste achting betoonen en dat deze laeste voorleden zaterdag in het verblyf der engelsche op eene kostbaere maelyd onthaeld zyn geweest", of "de menigvuldige dames, die er

tegenwoordig waeren, muntten alle uyt door de rijkdom hunder parure". Inmiddels was de tweedracht zo groot geworden, dat op 1 September het nieuws verspreid werd, dat de samenkomsten ten einde waren en de Amerikanen spraken openlijk van hunne intentie de stad nog voor 1 October te verlaten. Doch de beide regeringen wilden kost wat kost vrede, Engeland vooral. De oorlog duurde immers steeds voort tussen de twee landen en ofschoon de Engelsen Washington hadden ingenomen en in de vlammen hadden laten opgaan, konden zij nergens een beslissende overwinning afdwingen. Die oorlog kostte hen enorm veel geld, en in Europa dreigde elk ogenblik de strijd opnieuw los te branden, daar te Wenen er op het Congres geen akkoord kon bereikt worden. De Engelsen lieten dan ook hun voornaamste eisen varen en goten meer water dan zij het gewent hadden, in hun wijn, zodat de onderhandelingen, na gedurende twee maanden bijna volledig stil gelegd geweest te zijn, opnieuw van wal staken.

Die twee maanden hadden de afgevaardigden te baat genomen om het land te bezoeken en allerlei uitstapjes in te richten. Te Gent zelf waren de Amerikanen zeer populair. Zij lieten zich als "erelid" in de bijzonderste maatschappijen der stad inschrijven, wat natuurlijk telkens gepaard ging met redevoeringen, feestelijkheden en banketten...

De toestand van beide landen werd echter zowel financieel, als economisch en militair met de dag hachelijker, en vanaf begin November, tekende zich dan ook in de bijeenkomsten te Gent, een duidelijke tendens af naar wederzijdse toestemmingen, die vooral belangrijk waren vanwege de Engelsen.

Begin December was er geen twijfel meer mogelijk: de onderhandelingen moesten en zouden een concreet resultaat opleveren.

Op 24 December 1814, laat in de namiddag, werd de vrede tussen de oorlogvoerenden getekend.

"Gelyk wy van over twee à dry weken gehoopt en voorzien hadden, profetiseert de Gazette van Gend twee dagen na de feiten, hebben wy heden het geluk van te kunnen mededeylen de zeer gewigtige en zekere tydinge van het sluyten van den vrede tusschen Engeland en de verenigde staeten van America".

In een volgende bijdrage zullen wij de voornaamste punten van het verdrag overlopen, zien welke gevolgen er uit mochten getrokken worden voor de toekomst van beide landen en dan even verhalen hoe de wereldoorlog 1914-'18 de grootse herdenking van deze heuglijke gebeurtenis kwam dwarsbomen, want ware de oorlog niet uitgebroken, dan ware Gent misschien een monument rijker geweest, een monument welke het Vredesverdrag van 1814 zou hebben vereeuwigd.

Op Kerstavond van 1814, omstreeks half zeven, verlieten de Amerikaanse afgevaardigden, met blij gemoed het gewezen klooster der Chartreuzen en trok-

ken, het kostbaar exemplaar van het zopas ondertekend vredesverdrag op hun hart drukkende, langs de slecht verlichte straten van de oude Arteveldestede, de "old industrious city" zoals zij ze plachten te noemen, naar hun hotel in de Veldstraat. Voor hen was het heilig woord van de Kerstkribbe "Vrede op aarde aan de mensen van goede wil" volledig in vervulling gegaan.

Zij moeten toen ongetwijfeld bewust geweest zijn van de draagwijdte van het gebaar welk zij kwamen te stellen: zij hadden, zij de vertegenwoordigers van de jonge Amerikaanse Republiek, niet enkel definitief hun sporen in de diplomatie verdiend en van het in dit domein zo geroutineerde en gevreesde Albion, heel wat toegevingen kunnen afdwingen, maar zij waren er vooral in geslaagd met hun nuchter realisme het gezond verstand te doen zegevieren op de stem van het nationaal prestige, van de eigenliefde, en van de soms zo verderflijke koppigheid der regeringen die het roer op het gepast ogenblik niet durven omwerpen.

Te Gent hadden beide partijen ingezien dat een verlenging van de oorlogstoestand de ondergang van Amerika en Engeland met zich zou brengen om ten slotte geen enkel vraagstuk op te lossen, terwijl de vrede, indien zij uitwendig minder spectaculair voorkwam voor de massa, het beginpunt worden zou van een nieuwe bloei voor de beide mogendheden.

En zo geschiedde het inderdaad: de handel over de oceaan herbegon op grote schaal, de financiën geraakten opnieuw in evenwicht en de Verenigde Staten mochten zich eindelijk volledig toeleggen op de ontginning en uitbating van hun reusachtige rijkdommen. De voorspoed welke op dit vredesverdrag volgde was zo groot dat kort nadien een nieuw handelsverdrag werd ondertekend en dat beide landen begrepen, dat een duurzame, eeuwige vrede en vriendschap tussen de ondertekenaars van 1814 de sleutel van hun beider geluk en welstand zou blijven; de toekomst heeft uitgewezen, dat deze hoopvolle verwachtingen ten volle gerechtvaardigd waren.

Een paar uren na de ondertekening van het verdrag bracht de Gentse bevolking aan de twee delegaties welke broederlijk verenigd, in de schouwburg de avondvertoning bijwoonden, een onvergetelijke ovatie.

Drie dagen later ging het stadsbestuur de vreemde afgevaardigden geluk wensen om het bekomen resultaat en op 5 Januari 1815 bood het Gents Magistraat aan de Amerikaanse en Engelse afgevaardigden, in de historische troonzaal van het stadhuis een schitterend afscheidsmaal aan, waaraan meer dan honderd genodigden deelnamen. Redevoeringen werden uitgesproken en John-Quincy Adams, een heildronk instellende op de stad Gent, sprak toen die profetische woorden uit: "Mochten de deuren van de Janustempel, welke hier gesloten werden, in geen eeuw meer opengaan". Zo gebeurde het ook voor de Verenigde Staten, doch een eeuw nadien ontscheepten hun legers op het Europees vaste-

land om ons van de dwingelandij te verlossen.

Op hun beurt hieven de Engelse afgevaardigden en de burgemeester van Gent, Graaf de Lens, hun glas op het welslagen van het Vredescongres. "naer welke, schrijft de Gazette van Gend, eene groote en luysterrijke redoute is gevolgd die geduert heeft tot twee uren 's morgens, en alwaer onze voornaemste dames, alle in de rijkste parure, vereenigd waren".

Eens te meer dus was onze stad gedurende een paar dagen, het middenpunt van de grootste internationale gebeurtenissen geweest.

Wellicht zal Graaf de Lens bij het afscheid nemen zijner hoge gasten niet hebben kunnen vermoeden, dat hij nauwelijks drie maanden later, aan de poorten er stad, de ijlings voor Napoleon gevluchte Franse koning Lodewijk XVIII zou gaan begroeten om aldus een nieuw internationaal hoofdstuk in onze stedelijke geschiedenis aan te snijden.

Een gebeurtenis als de ondertekening van het Anglo-Amerikaans vredesverdrag moest onvermijdelijk aanleiding geven tot schitterende feestelijkheden bij de honderdste verjaring ervan.

Te Gent steekt men doorgaans voor dergelijke zaken, lang op voorhand de handen uit de mouwen en vanaf 1910 was de stad druk in de weer om een vijftal grote manifestaties: de Floraliën, de Wereldtentoonstelling van 1913, het Internationaal Congres voor Geschiedenis en Oudheidkunde, de oprichting van een monument ter ere der gebroeders Van Eyck en de honderdste verjaardag van het Verdrag van 1814.

Om met een dergelijke spijskaart geen indigestie te krijgen, moest natuurlijk tijdig van wal gestoken worden en zo zien wij vanaf 1909 reeds overal comités gesticht worden, plannen opgemaakt, uitnodigingen gestuurd, en allerhande schikkingen genomen worden voor hetgeen in de vijf volgende jaren te Gent zou plaats grijpen.

Dit was natuurlijk een kolfje naar de hand van burgemeester Braun, de geschikte persoon om een dergelijk feestprogramma perfect af te werken.

Zijn opzet was op 24 December 1914 in de zaal van het gewezen Karthuizerklooster waar het verdrag was ondertekend geworden, een plechtige herdenkingsmanifestatie in te richten en op 5 Januari 1915 een prachtig banket in de troonzaal van het stadhuis aan de Amerikaanse en Engelse delegaties aan te bieden, trouwe replek van het vermaarde afscheidsmaal van 1815.

Om dit te verwezenlijken moest vooreerst de troonzaal vrij gemaakt worden, want zij was tot barsten toe gevuld met allerhande stedelijke archieven. Men zou ze elders onderbrengen en aan de hand van de bewaard gebleven documentatie de zaal in haar toestand van 1814 terug brengen.

Hetzelfde zou geschieden met de zaal van het klooster doch hier waren de moeilijkheden groter daar de zaal volledig gewijzigd geworden was en men er

zelfs een muur midden in had opgetrokken.

Men zou tevens alle voorwerpen welke aan het verdrag herinnerden of toenmalig de zaal versierden bijeenbrengen en ze aldaar in hun oorspronkelijk kader terug plaatsen.

Inmiddels waren ook in de Verenigde Staten, in Engeland en zelfs in Canada feestcomités tot stand gekomen om deze honderdste verjaardag met de gepaste luister te vieren. De meest vooraanstaande personaliteiten uit de militaire en politieke middens maakten er deel van uit.

In de maand Augustus 1912 kwamen de Amerikaanse en Engelse afgevaardigden te Gent aan en hadden een onderhoud met burgemeester Braun, de heren de Smet de Naeyer en Henri Boddaert, om het definitief programma op punt te stellen, de samenstelling der comités bekend te maken en verslag uit te brengen over de reeds ingezamelde gelden.

Vergezeld door hun consuls werden zij op het stadhuis ontvangen waar de heer Alfons Van Werveke, secretaris van het stedelijk propagandacomité hen op de hoogte bracht van het detail van de projecten van het Gents stadsbestuur en hun allerlei fotografische documenten over de bewaard gebleven voorwerpen en gebouwen van het Verdrag overhandigde. Na haar eigen voorstellen medege-deeld te hebben, bezochten de vreemde delegaties het stadhuis en de troonzaal, het gewezen Karthuizerklooster en de bijzonderste monumenten der stad.

In December 1912 werd burgemeester Braun op zijn beurt door het Engels comité uitgenodigd te Londen, uitnodiging welke hij gretig aanvaardde. Hij verbleef een achttal dagen in de Britse hoofdstad en werd overal met de grootste sympathie onthaald. De Engelse pers wijdde ten andere breedvoerig uit over deze contactname met de afgevaardigde van de stad Gent, te meer daar Braun, naar loffelijke gewoonte, al zijn redevoeringen met heel wat wierook omhulde. Hij herinnerde gepast aan de woorden in 1814 door de Engelse afgevaardigde Gouldburn uitgesproken: "Ik geloof, zie Braun, dat de heildronk van Lord Gouldburn onze stad geluk heeft bijgebracht, want sindsdien heeft zij een steeds groter wordende welstand gekend". Deze en andere woorden die de typische stempel van Zoetekoeke droegen, maakten van onze burgemeester de persona gratissima.

Hij werd dan ook van het ene banket naar het andere gesleept en stelde zijn vertrek uit Londen uit om nog in extremis te kunnen deelnemen aan een feestmaal door de Lord-mayor aan de afgevaardigden van de Balkanstaten aan de Vredesconferentie van Londen aangeboden. Braun had er zijn leven lang spijt om gehad, moest hij een dergelijke plechtigheid hebben gemist.

Met zijn witte baard en zijn gekende glimlach had hij nochtans eenieders akkoord voor zijn feestprogramma bekomen en meteen een behendige propaganda gevoerd voor onze Floraliën en Wereldtentoonstelling van 1913. De vergaderingen in Mansion House, onder het voorzitterschap van Lord Grey, gewezen

gouverneur van Canada, waren niet steriel geweest. Wanneer hij de officiële uitnodiging van het Gents magistraat aan de Engelse regering had overgemaakt, had Braun onder meer verklaard: “In de Middeleeuwen, ten tijde der Artevelde, heeft Gent meer dan eens een bondgenootschap aangegaan met Engeland om de heerszuchtige aanspraken der Franse koningen te bestrijden. Zulks is heden het geval niet meer: de vriendschap heerst onder onze drie landen om in de vrede en de rust de vooruitgang van de nijverheid, de kunsten en de wetenschappen tot het hoogste heil van het mensdom te doen zegevieren”.

Dit zijn woorden die op het einde van een feestmaal onvermijdelijk op een langdurige ovatie worden onthaald.

In het begin van 1914 kreeg de Gentse schepen De Bruyne de aangename en benijdenswaardige opdracht zich naar Amerika te begeven ten einde een soortgelijke uitnodiging aan de regering der Verenigde Staten over te maken, en op zijn beurt kon de Gentse afgevaardigde ondervinden hoe levendig ‘t aandenken van het vredesverdrag van 1814 bij de bevolking gebleven was.

De Bruyne wis eveneens gepast te putten in de redevoeringen door de Amerikanen uitgesproken, een eeuw vroeger, toen ze Gent de stad van de Vrede hadden genoemd en verklaard hadden dat het verdrag van Gent de tweede doop geweest was der Verenigde Staten die in het begin van de XIXe eeuw konden vergeleken worden met Hercules in de wieg.

In al die comités, bijeenkomsten, redevoeringen en banketten, was natuurlijk meer dan een plan ontworpen geworden.

De Engelsen waren het doorgaans eens met het Gents magistraat doch de Amerikanen vonden het voorstel onvoldoende. Zij zouden er wel in toestemmen de zaal van het Chartreuzenklooster te laten herstellen en een heruitgave van het banket van 1815 in het Gents stadhuis te laten doorgaan, doch dit was niet Amerikaans, niet buildingachtig genoeg.

Er moest iets gedaan worden dat het publiek zou treffen, aan gans de wereld een grote oh van bewondering zou onttrekken en daarom kwamen zij met een aantal voorstellen voor de dag als de oprichting van een monument te Gent, het slaan van een brug tussen de Verenigde Staten en Canada over de Niagara-waterval als symbool van de goede betrekkingen tussen de Verenigde Staten en het Engels Dominion, de aankoop van de ancestrale woning van Washington, “Sulgrave Manor” in het Northampshire in Engeland.

Men was de laatste hand aan het leggen aan het feestprogramma toen in Augustus 1914 de Duitsers plots ons land binnenvielen.

Aan herdenking van het Vredesverdrag van 1814 viel niet meer te denken. De Amerikanen kwamen te Gent geen monument oprichten doch zij kwamen een weinig later met hun legers Europa van de dwingelandij bevrijden en dat was

heel wat mooier dan een stenen of bronzen monument.

Moge echter ons land in de vrede, binnen enkele jaren, in 1964, de honderd vijftigste verjaardag van het grote vredesverdrag waardig herdenken en met evenveel luister, en de deelname van Amerikaanse en Engelse afvaardigingen, op plechtige wijze deze heuglijke bladzijde uit de geschiedenis van onze drie landen vieren.

Pierre KLUYSKENS

GENTSE MAANDKALENDERVERZEN UIT DE VROEGE ZEVENTIENDE EEUW (VERVOLG)

Maertijus

1. Huysbrouwers maeckt greeet u mout,
't Wort tijt dat ghij het marsbier brout,
Doet daerbij taeruwe en spelte goet,
Dat voordts die brouwt sijn beste doet.
2. Op den tooghdagh siet men te Gent,
Veel schoon peerden comen ter vent,
Het vleesch- en stadthuys na begheert,
(Syn) van alle fraeyheyte ghestoffeert.
3. Doordien het is halfvastenmaert,
De wachten trecken op byfaert,
Door schoon sluyers en pluymen fijn,
Elck wijlde wel ghepresen sijn.
4. Geen gelt en wordt alsdan gespaert,
Principael in de lijnwaetmaert,
't Wordt al verkoght, 't zy smal oft breed,
Yder tot coopen staet bereedt.
5. U hofken spit, besaeyt en plant,
Wiet dat van onkruyt alderant,
Hout blommen tot vermaeck van geest,
En cruyden tot de keucken meest.

6. Veel fijn cruyden en zijn niet quaedt,
Soo tot cruijcoecken als salaet,
Als nipte, bieseloock en dragon,
Coste, raketten, en grenen, citrone.

7. Den feestdag van Maria is hier,
Groet haer als moeder goedertier,
Te Predicheeren oft Sint Jans,
Sij noot u tot den sterrencrans.

8. Tot Marikerke buyten Gent,
Gaet menigh meysken pertinent,
Som seer devoot, som om gherief,
Som om te kiezen een somerlief.

1ste str.

Wie thuis zijn eigen bier brouwt (*huijsbrouwers*) wordt aangemaand er nu mee te beginnen. In februari en maart gebrouwen bier bewaart immers beter dan ander. Want de lucht is in deze maanden minder koud dan in de winter en niet zo warm als in de zomer, zo lezen we als nogal evidente verklaring in een gespecialiseerd oud handboek ¹. De fermentatie gebeurt dus niet te traag en ook niet te snel.

De toevoeging van tarwe en (of) “spelte”, d.i. een soort grove tarwe, resulteert in zg. witbier.

2de str.

Tijdens de halfvastenfoor, de jaarmarkt van de stad Gent, werd op de Kouter, vroeger ook *Peirdekouter* geheten ², een driedaagse paardenmarkt gehouden en dat tot in het midden van de negentiende eeuw. Op de “tooghdagh”, d.i. toondag, werden de dieren getoond die vanaf ‘s anderendaags verkocht werden. Op de markt verkocht men juwelen, goud, vogels, wapens en laken, in het wegens de vasten niet gebruikte vleeshuis, en in het stadhuis ³.

3de str.

Ter gelegenheid van de halfvastenmarkt (*maert*) en wegens de aanwezigheid van vele vreemdelingen, was de stadswacht zeer actief en werd voor de gelegenheid ook versterkt met de leden van het gilde. Op *byfaert*, letterlijk wellicht: op bedevaart, betekent hier wel “op tocht”. Ze waren feestelijk uitgedost. Men is geneigd bij *byfaert* te denken aan het beroemde *Auweet*, de nachtelijke optocht van notabelen en gilden, maar die was in 1540 door de *Carolinje Concessie* afgeschaft ⁴.

Leefde de herinnering eraan nog voort in de zeventiende eeuw?

4de str.

De markt van lijnwaad was zowel de Korenmarkt als de Vrijdagmarkt. Er werd uitsluitend ruw, d.i. ongebleekt lijnwaad verkocht. Het werd voor het grootste gedeelte door plattelandswevers aangevoerd, waarvoor ze een invoerrecht betaalden.

De brede lakens werden van een apart zegel voorzien om ze te onderscheiden van de smalle. De laatste soort werd met een rood kruisje getekend. De verkoop van de smalle lakens begon twee uur na die van de brede ⁵.

6de str.

niet quaedt: niet slecht of schadelijk: typisch Gents “understatement”, versta: heel goed; *nipte*: Lat. *nepeta*, de ene of de andere muntsoort, b.v. akkermunt (*Mentha arvensis* L.), kattenkruid (*Calamintha nepeta* L.); *dragon*: slangenkruid, keizersalade, te Gent ook salaadkruid geheten ⁶; *coste*: kostwortel, balsemwormkruid (*Christophoriana spicata* L.) ⁷; *rakette*: raket, fonteinkers, Fr. *cresson* (*Gents Wdb.*), wilde mosterd (*Sisymbrium officinalis* L.) ⁸; *greni*: corrupt voor *grein*, paradijskoren; *citron*: citroenkruid volgens *Gents Wdb.* de naam van verscheidene planten met citroengeur.

7de str.

O.-L.-Vrouw-Boodschap: 25 maart.

De kerk van de *Predicheeren* of dominicanen dicht bij de naar hen genoemde lei en brug.

Deze orde heeft een groot aandeel gehad in de verspreiding van de rozenkrans ⁹; *Sint Jans*: St.-Janskerk, de huidige St.-Baafskathedraal.

Waarom O.-L.-Vrouw speciaal de gelovigen zou inviteren (*noodt*) naar deze twee kerken, is mij niet duidelijk. Vermoedelijk werden daar gebedsstonen voor de rozenkrans (*sterrenkrans*?) georganiseerd. De benaming *sterrenkrans* voor rozenkrans is mij echter van nergens anders bekend.

8ste str.

De bekende, nu nog intens gevierde zomerliefkermis te Mariakerke, vroeger op de tweede zondag na Pasen, nu op een vaste datum, nl. de vierde zondag in april. De jongens kwamen er hun lief kiezen “door het terten op den voet der meisjes die ‘aen de bomen’ stonden”.

Marktkramers en foorkramers deden gouden zaken op deze eerste kermis in de omgeving van Gent ¹⁰.

Aprylis

1. Den Paesschen compt, het vasten stilt,
U huijs en ziel nu suyvren wilt,
Want naer veel lust en ijdelheyt,
Peyst eens om uwe saligheyt.

2. Vroukens den korf met kost stoffeert,
En smorgens vroech nar Loo marcheert,
Vyerigh daer Onse Vrouwe dient,
Peystert daer eens met uwen vrient.

3. Dees maent bringht mede het saisoen,
Voor die den incoop willen doen
Van peerden, koyen, schapen veel,
De meerschen (sijn) groen en drooghen heel.

4. Ghedachtigh u ghesondtheyt zijt.
En dat de spijs zy na den tijdt,
Want veel vlees eten is niet goedt,
Die 't 'tsavonts en te Paesschen doet.

5. Quaey luchten en quaeij watersvliet,
En compt ontrent de peste niet,
Maer oft het immers moeste zijn,
Rieckt dickwils fijnen wijnazijn.

6. Sint Joris wordt ghecelebreert,
En sijnen Eet wel ghetracteert,
In 't hof daer men de draecken steeckt,
Ende meer glasen dan lancen breeckt

7. Sint Marc ons oock ghedincken doet,
Elck voor syn selven bidden moet,
Nochtans het moet oock zijn ghedaen,
Voor die ons hebben quaedt ghedaen.

8. Den soeten meijavont plaisant,
Noodt dat men 't lief eenen mej plant,
Van laurier of roosemarijn,
Die schoon en wel behanghen zijn.

1ste str.

Allusie op de lenteschoonmaak en op het ‘houden van de paessen’, de jaarlijkse paasbiecht. De datum van Pasen valt tussen 25 maart en 25 april, dus meestal in april.

2de str.

kost: spijs en drank. De kapel Lobos, een gehucht van Lochristi, waar O.-L.-Vrouw vereerd werd. Deze kapel was gelegen op een kwartier van de kerk van Lochristi. Ze werd gebouwd in 1607 en afgebroken in 1808. Het was een bekend bedevaartsoord ¹¹. Nadat de devotie gedaan was, werd aan het nuttige het aangename gekoppeld: *peystert*, d.i. houd je op, verpoos met uw reisgezel en geniet van een goedgevulde (*stoffeert*) proviandmand.

4de str.

‘s Avonds vlees eten wordt hier als ongezond voorgesteld. Ook op Pasen zou het niet goed zijn. Blijkbaar een volks geloof dat mij echter van nergens anders bekend is.

5de str.

In de eerste twee vv. worden twee oorzaken van de pest vermeld: bedorven of kwade lucht en “quaeij watersvliet”, d.i. vervuilde waterlopen vol giftige dampen. Hoe hulpeloos de medische wetenschap ook stond tegenover de pest, toch had men vlug begrepen dat er een verband was met vervuilde waterlopen en de eruit opstijgende dampen.

Dikwijls aan wijnazijn ruiken is een ‘klassiek’ middel. In een pesttraktaat (15de E.) leest men: “Oec salmen veel wijnedics besighen waer men can. Oec des morghens... soe ist guet datmen die handen ende noese ende die oren wrive mit roeswater ende wijn edic” ¹².

In tijden van pest liepen de arme lieden over straat met een spons gedrenkt in wijnazijn, de rijken met een *pomum ambre*, een reukappel, gevuld met vele, dure ingrediënten.

6de str.

St.-Joris: 23 april. Op de feestdag van hun patroon hield het Sint-Jorisgilde een jaarlijks banket in hun lokaal, het Sint-Jorishof. De H. Joris wordt voorgesteld als een ridder die met een lans een draak doorsteekt. De gildebroeders doen dit uiteraard niet: zij ‘breken’ meer glazen dan lansen, blijkbaar hadden ze zich op dit terrein een stevige reputatie verworven. Daaraan wordt in de laatste twee vv. gerefereerd.

7de str.

St.-Marcus: 25 april. In een vijftiende-eeuwse kalender leest men:

Dits sente Mercs dach
Die elc mensche, doe ic u ghewach,
Es sculdich te vasten jeghen de plaghen.

Waarom deze apostel en niet een andere ons speciaal eraan zou herinneren (*ghedijncken doet*) dat we voor onszelf en onze medemensen, ook voor hen die “ons hebben quaedt ghedaen” moeten bidden, is mij niet duidelijk.

8ste str.

Het planten van de mei(boom) of het schenken van een meitak werd als een liefdesverklaring aanzien. Vrijers hadden de gewoonte op de vooravond van 1 mei voor het venster of op het dak van het huis van de beminde een meitak te plaatsen. G. Celis wijdt uit over de symbolische betekenis¹³ van de verschillende planten waarvan de tak afkomstig was, maar merkwaardig genoeg, ontbreken daarbij zowel de rozemarijn als de laurier.

Deze laatste, komt echter wel voor als zg. ‘liefdemei’, die “door de jongens voor de woning van hun geliefde geplant” werd¹⁴.

(vervolgt)

W.L. BRAEKMAN

NOTEN

1 W. V(an) L(is), *Den volmaekten Bierbrouwer* (Brussel, 1793), p. 78.

2 *De Markt*, p. 68.

3 *Idem*, p. 36

4 P. Claeys, *Pages d'histoire locale gantoise* (Gent, 1894), III, p. 145-160; F. De Potter, *Gent van den oudsten tijd tot heden* (Gent, 1884), II, p. 65-74.

5 Over de Gentse lijnwaadmarkt, zie *De Markt*, p. 69-70.

6 L. Vandebussche, *Onze Volkstaal voor Kruiden en Artsenijen* (Langemark, 1978), nr. 293.

7 *Idem*, nr. 689.

8 *Idem*, nr. 2357.

9 G. Celis, *Volksk. Kalender*, p. 234.

10 *Idem*, p. 46.

11 Fr. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis der Gemeenten...* (Gent, 1864-1870), 1° R., dl. 4, *Lochristi*, p. 56-57. Zie ook A. Ver Elst, *Folkloristische Tijdspiegel voor België* (Brussel, 1969), p. 77.

12 W.L. Braekman en G. Dogaer, “Laatmiddeleeuwse pestvoorschriften”, *Versl. en Med. Kon. Acad. NTL* (1972), 99-122 (p. 112).

13 G. Celis, *Volksk. Kalender*, p. 162-165.

14 A. Ver Elst, *Tijdspiegel*, p. 151-152.

HOE HET TOEN WAS

Wat een bezoek aan een oude school naar boven bracht aan herinneringen:

- Het huisje, waar mijn grootouders langs moederszijde woonden, in de Gerststraat, waar vetplantjes op het dak van het kolenhok en de WC groeiden. Daar was het dat ik in 1938 (?) onder tafel weg gekropen zat toen de aarde beefde. In de leefruimte stond een Leuvense stoof, er was enkel gasverlichting en water werd gepompt in de kleine veranda.

Nadat ze geschuurd had, tekende mijn grootmoeder arabeskes met zand op de vloer. Naar boven ging men langs een “val”, plat luik dat men naar boven toe open duwde.

- Van de Duitse bezetting herinner ik me weinig.

Mijn vader, die schoenmaker was, kreeg van de Duitse bezetters een Duitse soldaat in huis toegewezen die er, naast mijn vader, schoeisels en laarzen van het Duitse leger zou herstellen. 's Avonds keerde hij naar zijn eenheid terug.

Mijn vader, die zelf het graan, waarschijnlijk gekocht op de zwarte markt, maalde, kon heerlijke broden bakken. Telkens ik nu nog versgebakken brood ruik, wat ook niet meer zo vaak voorkomt, denk ik terug aan die hoog gerezen broden die toch zo lekker smaakten.

Zoals bij velen tijdens de oorlog, werd bij ons thuis naar de toen verboden radio-uitzendingen geluisterd.

De kustlijn werd bezet door de Duitsers. Tijdelijk kregen wij mensen van Oostende als burens die daar uit hun woning ontzet waren. Na de oorlog keerden zij terug naar huis.

- Bommen en V1 over Gent.

We woonden in de Doornzelestraat, vroegere Priestersstraat, in vogelvlucht niet zo ver weg van de haven.

Pa, die ging vissen als hobby, nam me dikwijls mee, ik zat dan op een kindersoortje vooraan op zijn fietsbuis. Eens zaten we aan de “nauwe eind” aan de Papierfabrieken te Langerbrugge toen de bommenwerpers over kwamen. Daar kwam steeds een herder zijn kudde schapen hoeden.

Toen de bombardementen hevig werden verhuisden wij tijdelijk naar een tante van mijn moeder die veiliger weg in stad woonde, tegen het Zuidpark. De kelder was er zo comfortabel mogelijk ingericht zodat men er ook overnachten kon tijdens bomalarm. Was dit gedurende enkele dagen, weken? Was dit tijdens de vakantie, was er geen school? Ik weet het niet.

Ik herinner me dat wij ook gingen schuilen in het “Entrepôt” op het Stapelplein en in de schuilkelder op het pleintje voor de kerk van H.-Kerst.

- De eerste bevrijders, de Polen, waaronder Francis Baranowski, waren in de Fiévéstraat gelegerd. Wij, kinderen, loodsten een soldaat mee naar huis en kregen chocolade, corned beef, tinned ham, Player sigaretten (niet voor mij natuurlijk!).

Dan kwamen de Canadezen, de Engelsen, van sommigen bezit ik nog een foto.

- De treinen die toekwamen in het St.-Pietersstation, met overlevenden uit de concentratiekampen, nog in hun gestreepte plunje. Joodse klanten van mijn vader kwamen niet terug.

- De cafés waar overal een “jazzband” speelde: drumstel met meestal accordeon, banjo erbij, en waar gedanst werd.

Café Toerisme, Borluutstraat

Café Rome, Groentenmarkt

Café Bentels, Lamstraat

waren er enkele van.

Café chantant, cabaret, waren er o.m. in de Concorde, aan het Rond Punt, hoek Kuiperskaai. Later natuurlijk was er de Ancienne Belgique, Veldstraat.

Voor een wafel of een ijskreeem moest men bij Bortolo, Korte Dagsteeg, Fritz, Veldstraat, of Veneziana, Geldmunt, zijn.

- Mijn eerste kennismaking met mijn Franse grand-père in Parijs, in 1947, waar ik ook een tante, 3 nichten en 2 kozijns had, nooit eerder ontmoet, door de oorlog. De oudste kozijn sloot zich later aan bij het Vreemdelingenlegioen, toen nog actief, na een teleurstelling in de liefde. De ander, die nu nog in de omgeving van Parijs woont, zag ik nadien voor het eerst terug in 1980 toen mijn vader zijn 70e verjaardag vierde. De nichten zag ik nooit meer.

Er was ook de rit met de metro in Parijs, waar mijn vader achterbleef op het perron nadat de deuren zich automatisch gesloten hadden, zodat ik in paniek begon te huilen. Ik was ervan overtuigd dat hij nooit de weg zou vinden naar de woning van mijn tante, doch hij was er zelfs nog voor ons.

Mijn vaders moeder heb ik niet gekend, ze overleed in 1938 in een dodelijk verkeersongeval op de Frère Orbanlaan, alhier.

- Mijn eerste bezoek aan de zee, in Oostende, had plaats in 1947 en was een grote teleurstelling. Ik had me de zee zo gans anders voorgesteld.

Hoe? Was dit nu de zee: water dat ophoudt waar de wolken beginnen!

- 1947 was ook het jaar van de Plechtige Communie, toen nog gespreid over twee dagen.

De eerste dag: twee maal naar de kerk, in een lang wit kleed, met kroontje en voile. Het dik mismaal mocht ik voor deze gelegenheid lenen van vrienden van mijn ouders. 's Anderendaags in gewone, maar eveneens nieuwe klederen, nogmaals naar de kerk. De mijne bestonden uit: een warm blauw kleed, met grijze mantel en hoedje. Mijn moeder had ermee rekening gehouden dat ik die zou verder kunnen dragen tot de winter.

Het was snikheet die dag!

Op beide dagen werd door een fotograaf een foto genomen, die dan later in het salon werd tentoongesteld. We spraken toen nog niet van de "living". We hadden een salon, een veranda waar moeder kookte en ik mijn huiswerk maakte en een keuken waar we aten en meestal verbleven.

Mijn ma was enig kind maar had een groot aantal tantes, omen, nichten en neven. Allen kwamen veel bij elkaar samen en bij verscheidene van hen moest ik me gaan "tonen".

Van al die familieleden bezit ik een grote collectie foto's uit hun jonge jaren.

- Tijdens de grote vakantie vertrokken vanuit verschillende parochies 's morgens rijen kinderen per tram naar het VP, vakantiepatronaat op het terrein van kasteel Ten Berg, Merelbeke. Wie hieraan deelnam herinnert zich zeker nog hoe men elkaar verdrong om toch maar een plaatsje te bemachtigen bij het open hekje op de tram. Onderweg werd uit volle borst gezongen. "Trek aan de riemen, wij varen". "... Ja we zijn de heersers der aarde, de koningen van de zee".

- In die tijd beschikten wij nog niet over een badkamer thuis, dus gingen wij op zaterdag naar het Tolhuis om in bad te gaan. Naast het zwembad was ook de badafdeling zeer in trek. Men moest dan ook soms wachten tot een bad vrij kwam. Links gingen de mannen, rechts de vrouwen. Cabine en bad werden telkens volledig uitgekuist door de hiertoe aangestelde kracht, die geregeld op de deur kwam kloppen om de trage klanten tot wat meer spoed aan te zetten bij het zich wassen.

- Weekend betekende meestal met ma en pa naar de cinema.

Op zaterdag werd dit gewoonlijk de Royal, Sleepstraat.

Op zondag was het eerder een zaal in de stad, keuze genoeg:

Capitole, Century, Select aan 't Zuid,

Majestic, Eldorado in de Veldstraat, Rex aan de "statie",

Plaza op de Koornmarkt, Savoy in de Korte Dagsteeg.

Op maandag gingen we soms naar de Nord, St.-Salvatorstraat.

Een vertoning bestond meestal uit: het journaal, een of twee bijfilms, dit kon

een tekenfilm en/of documentaire zijn, de hoofdfilm.

Sterren van toen waren o.a.:

Rita Hayworth, Bette Davis, Dorothy Lamour, Maria Montez,
Tyrone Power, Errol Flynn, Gary Cooper, Clark Gable.

- Dan waren er ook nog de vele braderijen, met radioserenades.

Wie kende niet St.-Louis Blues?

Muziekfanfares waren telkens ook van de partij, met of zonder majorettes of dansgroep. Zeer gekend waren de "Volendammers" in dito kostuum en op klompen.

De braderij in de Wondelgemstraat en deze op de Zwijnaardse steenweg, waar steeds een herdenking van de bevrijding van Gent plaats had, waren wel het drukst bezocht. Men kon er op de hoofden lopen.

- Het was de tijd van het soldatenuurtje op de radio. De eerste Engelstalige songs werden stilaan meegezongen. Vera Lynn, Doris Day, Bing Crosby.

- Een uitstapje naar de Damvallei was een hele belevenis ook al ging ik er kopje onder en diende pa me achterna te duiken of ik was er verdronken.

Op reis gaan, samen met mijn ouders, bestond eerst uit een weekje aan zee, we namen de trein naar Blankenberge of Heist. Later, toen pa een auto had, een Morris Ten, werd dit de Ardennen, het Groothertogdom Luxemburg, Duitsland, gedurende twee weken.

- Op een van de vele braderijen waar we met een paar vriendinnetjes heen mochten, het eerste vriendje.

Handjes vasthouden, een schuchter kusje. Ik was 14.

Yolande LULLY
Herfst 2002

'T GENTS SPANT DE KRUUNE!

En ge keunt da spreke alle doagen van de weke.

In het Gents vinden we een pak uitdrukkingen waarin dagen van de week voorkomen. Wij hebben er een paar voor u op een rijtje gezet. Wie "een tonge mee lijntsjes" heeft en er nog gelijkaardige kent, geeft mij een seintje op tel & fax 09 253 94 70 of email eddy.levis@ping.be

- **“Hij hee de maandag in zijn lijf”** : Geen zin hebben om te werken.
- **“Ne luie maandag es een nistige* weke”** : (*naarstige) Het werkt makkelijker als je het de maandag ook kalmpjes aan doet. Want...
- **“De maandag es de broere van de zondag”** : de twee dagen lijken goed op mekaar: de maandag wordt er ook niet veel gewerkt.
- **“De maandag gaan wandelen es kliermoakersmode”** : Een “kliermoakerswandeling” is een wandeling tijdens dewelke men nergens binnegaat om iets te drinken, ook “druge wandeling” genoemd. Het wandelen “pour se laisser voir” gebeurde ten andere de zondag en niet de maandag. Als ‘t dan nog mooi weer was, wast “kliermoakerswere”.
- **“Z’ Es heure maandag kwijt”** : woordspeling: schertsend gezegd over een meisje dat haar maagddom kwijt is. syn. “z’ Hee heur loaten vermuusschen, z’ hee heur loaten knippen, z’ hee de katte aan de koas loaten zitten, z’ hee woafels loaten bakken, z’ hee heur shehwe loaten uitkuisen”. Een Gents liedje zingt:

“Och Heere, wat een spijt
z’ es heure moagddom kwijt”

- **“Verloren (-verkoren, -verzwoeren) maandag”** : 6 januari, de eerste maandag na Drie Koningen, gevierd door de ambachtslieden om nieuwjaar te gaan wensen bij hun baas, de personen voor wie hun baas in de loop van het jaar werken had verricht en ook aan de handelaars en fabrikanten die materialen hadden geleverd.

Dutour (1563) heeft het over “lundi parjuré” en in den “Comptoir Almanac voor 1606” leest men: “coppelkes ofte gesworen ofte verloren maandach”. L.L.Coopman schreef al in het begin van de 20e eeuw: “Heden wordt dit niet meer gedaan te Gent”.

Het is een oude traditie om de maandag te vieren. Reeds in de 12de eeuw was men gewoon:

“...den maendach met kwasten (brassen) door te brengen; wy lezen in de oude keur van Geeraerdsberge van 1190 (reeds gedeeltelijk opgesteld in 1068) “dat men de misdaden op de maendagen gepleegd, erger strafte dan die op andere dagen geschieden, namelyk zulke misdaden als welke byna overal het gevolg waren van dronkenschap.”

- **“Hij es de maandag aan’t vieren (-aan ‘t hehwen)”** : een andere dag dan de maandag die men zonder werken bij toeval of met opzet laat voorbijgaan.
- **“Hij hee de maandag in zijn lijf”** : Geen lust hebben om de maandag te werken.
- **“’t Es ne maandaggast”** : Iemand die de maandag **“viert”**.
- **“Hij hee de maandagziekte”** : Gezegd van iemand die de maandag te laat op zijn werk komt.
- **“’t Es ne langen dijsendag”** : syn. “Een pirse, een goaipirse, ne woaibuum, ne zwiekzwak, ne zwiepzwak, een (moagere) deurscheute, een reuzinne, een stopnoalde een toalde van een wijf.” (>Fr. taille). Hiermee wordt een lang persoon bedoeld.
- **“Trehwen op ne weunsdag”** : dag waarop de lagere klasse trouwde omdat het goedkoper was dan in het weekend. Niet veel kosten maken voor het trouwfeest.
- **“’t Zal gebeuren oas witten donderdag zwarten donderdag zal hieten”** : nooit.
- **“’t Es doar alle doagen donderdag”** : gezegd van een huishouden waar alle dagen ruzie gemaakt wordt, waar alle dagen gedonder is.

En hier een rijmpje gebruikt op mensen die niet spaarzaam zijn:

“De vrijdag veur de pap
 De zoaterdag veur de zak
 De zondag veur ‘t gemak
 De maandag op de plak.”

- **“Vrijdagswere es zondagswere”** : Volkse weerspreuk. Zoals het weer ‘s vrijdag is, zo is het meestal ook ‘s zondag.
- **“Da kan uh op de Vrijdagsmort brengen!”** : De Vrijdagmarkt is het plein waar elke vrijdag markt gehouden wordt. De uitdrukking wordt toegepast op iemand die iets wil doen dat zeer streng kan gestraft worden. Vroeger hadden precies daar een groot aantal publieke terechtstellingen plaats.
- **“’t Es were nen blende zoaterdag”**: gezegd wanneer de man op het einde van de week geen geld naar huis meebracht.

- **“Hij hee op giene kehwe zoaterdag te peizen”** : Hij hoeft niet bang te zijn ooit tekort aan eten of drinken te hebben. Vroeger gebeurde het wel eens dat tegen het einde van de week de centen op waren en men geen geld meer had om eten of brandstof te kopen als de man zijn loon weer in het café achtergelaten had.

- **“Es mij da ne luulke zoaterdag!”**: syn. “Es mij da een luulk spuuk, -ne nachtstroal, -een remeede tegen de liefde, -een droake, -een luulk portret. Z’ es te luulk veur t’ helpen donderen, -veur in een schuun beddde te liggen. Z’ hee een huufd veur leer op te kloppen, -veur stoofhijt op te kappen, -veur kromme noagels op rechte te sloan, -veur bruin te ruken, -veur maskers op te gieten. Moest heur wezen op de keukendeure stoan ter kwam gienen hond nie mier binnen. z’ Es goe veur de musschen uit d’îrweten t’ hehwen. Da heur wezen aan de kelderdeure moest hangen, de katte bleef van de melk, moest heure kop op een virken stoan, ‘k en ate van ze leven gien virkesvlies ne mier.” en daarvoor moet je behoorlijk lelijk zijn.

- **“t Es uuk iniengeschoten mee de zoaterdagsteke”** : met een zeer brede steek genaaid om er nog voor het einde van de week snel van af te zijn. Slordig werk.

- **“Dat gebeurt meer dan op ne zondag”** : Dat gebeurt dikwijls. Het is het antwoord wanneer iemand zegt: “Ge vergeet te betoalen!” “Proverbes” (p.116) uit 1568 heeft het over: “Als twee Sondaghen comen in eene weke.”

- **“Hij zal op ne zondag sterven”** : Toegepast op iemand die zeer naarstig is, die veel werkt.

- **“Die alle doagen viert vroeg noar de zondag nie”** : Als het “alle doagen kirmesse” is verlang je niet naar de zondag.

- **“s Zondags bierken van lust, ‘s moandags sterken dust”** : toegepast op iemand die de maandag met de “noardust” van de zondag opgescheept zit.

- **“Hij hee zijn zondagscens (-zondagsgeld, -zondagspree) g’had”** : Hij heeft zijn drinkgeld gekregen.

- **“Hedd’ uh zondagscens g’had dan?”** Als vraag: toegepast op iemand die meer uitgeeft dan gewoonlijk.

- **“Hij es gelijk Verbeke, de zondag gelijk in de weke”**: Gezegde toegepast op iemand die ‘s zondags-weekdags hetzelfde gekleed is. Ook gebruikt als grappig gezegde op de naam Verbeke.

- **“Hij es geklied gelijk nen hond op zijn zondags”** : syn. “Van de kapelle geklied zijn. Schune aangepoaterneerd zijn”. Vreemd “aangetroeteld” zijn. Raar gekleed gaan.

- **“Hij hee zijn zondagsdingen aan”** : syn. “Hij hee zijn koeferkliers aan”. Vroeger werden zondagse kleren in de koffer bewaard en kwamen slechts bij zeldzame feestelijke gelegenheden te voorschijn zoals bvb. bij een doop, trouw, begrafenis, of om naar de mis te gaan. Gezegd van iemand die “op zijn zondags” (paasbest) gekleed gaat.

- **“Es da mijne zondagsnoame misschien?”** : Vraag gegeven als antwoord door iemand die uitgescholden wordt.

Volgende aflevering: “Keunde gij even goed klappen of dadde keunt tellen?”
Uitdrukkingen i.v.m. cijfers & getallen.

Eddy “den twiedekker” LEVIS

GENTSE MEMORIEDAGEN: 7-8-9-10 JUNI

7 Juni 1690

De visverkopers die hun handel uitoefenden op de huidige Groentenmarkt, komen zich vestigen op het Veerleplein. Voorlopig in open lucht.

7 Juni 1798

Er wordt begonnen met de slooping van de kerk der Recolletten. Nog voor het einde van de maand is alles verdwenen.

7 Juni 1801

Geboorte van Louis Minard.

Iedere Gentenaar kent natuurlijk “de Minard”, maar niet zo velen zullen precies weten wie die Louis, François, Martial Minard feitelijk was.

Zijn vader was een oud-officier van het Frans leger afkomstig van Bordeaux, die wegens gezondheidsredenen een plaatsje bekomen had bij de “Préfecture du Département de l’Escaut”.

De jonge Louis gaat studeren aan onze Academie bij Louis Roelandt die hem beschouwt als een van zijn beste leerlingen en, inderdaad, hij behaalt de Eerste Prijs voor Architectuur. Volgens de gebruiken van die tijd wordt hij triomfantelijk naar huis gebracht in de staatsiekoets van de Burgemeester.

Hij werd Professor benoemd aan de Academie van Den Haag, maar verkiest na korte tijd terug te komen naar Gent en zich hier te installeren als architect.

Het is ondoenlijk op te sommen al wat die man gemaakt heeft: ontelbare woningen, fabrieken, scholen, kastelen. Heel Vlaanderen door restaureert hij kerken en bouwt er talrijke nieuwe. Vanzelfsprekend bouwde hij ook woningen in Gent, waaronder het prachtig Hotel d'Alcantara op de hoek van de Gouvernmentstraat en het Jodenstraatje. Dat vond evenwel geen genade in de ogen van ons progressief Beleid dat het volledig liet slopen om plaats te maken voor een van die betongieterijproducten die zo veel gezelliger zijn dan al die oude brol. Hopelijk was Minard filosoof genoeg om zich niet om te draaien in zijn graf.

In 1847 bouwde hij op aandringen van "Broedermin en Taelyver" - en dit op eigen kosten- de gekende Minard's schouwburg. Acht jaar voordien had hij daar vlakbij, op de Grote Huidevettershoek, naar voorbeeld van Walter Scott, zijn eigen woning gebouwd in gotische stijl. Alle vensters, van de kelder tot de zolder, waren ogivaal.

Er was een rotonde met 8 beelden, 6 graven en 2 gravinnen van Vlaanderen voorstellend. Een gotische wenteltrap leidde naar de eerste verdieping. Er was een Byzantijnse zaal en een Vlaamse Renaissancezaal.

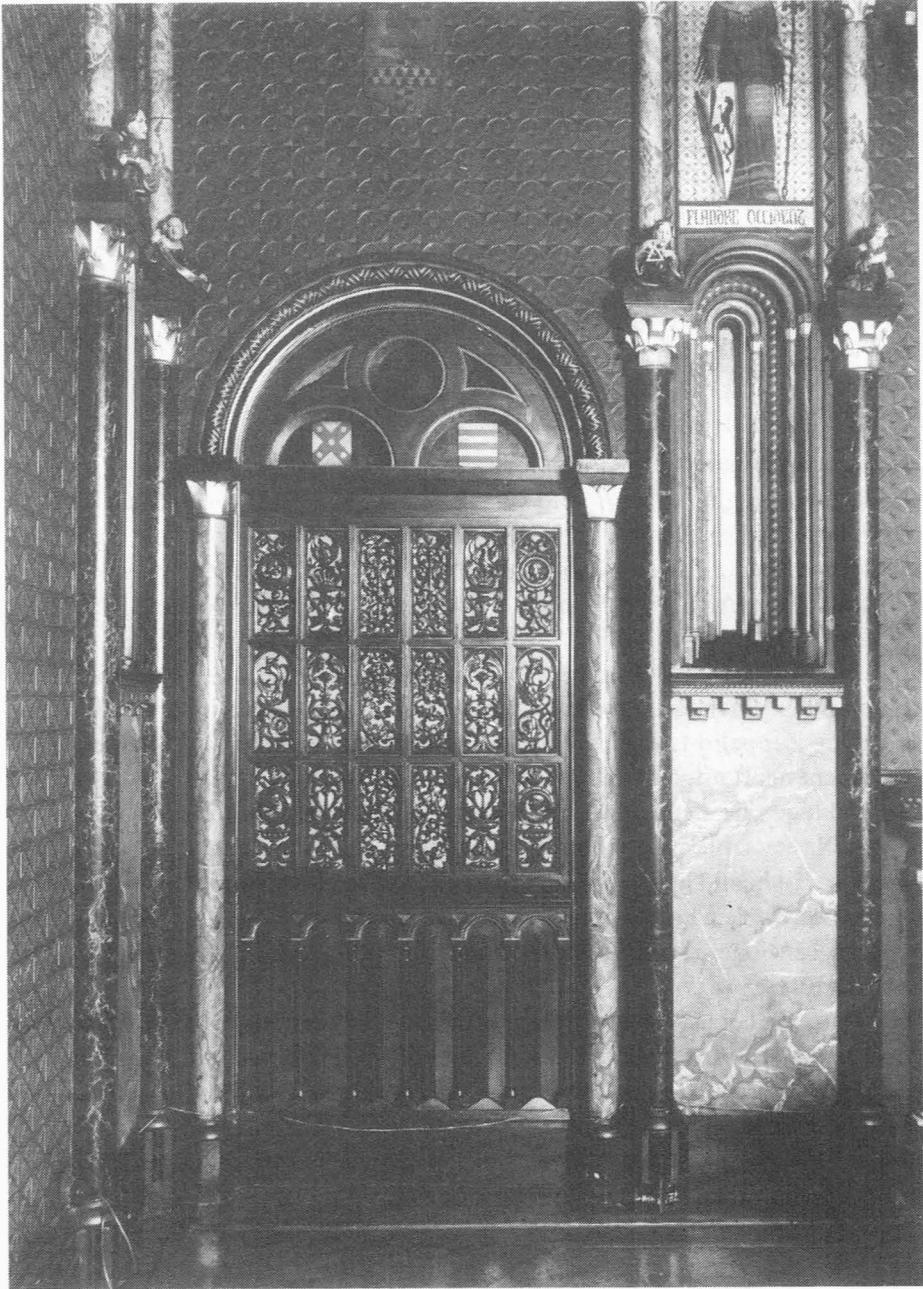
Dat het toch wel een zeer merkwaardige woning was wordt bewezen door het feit dat Leopold I met de koninklijke familie het kwam bezoeken in 1857 en dat Leopold II er terugkwam in 1866. Dit huis bestaat nu nog en is sinds precies een eeuw het lokaal van de Vrijmetselaarsloge "La Liberté".

In 1835 had Minard een klein antiek vaasje ten geschenke gekregen. Dit zou het vertrekpunt betekenen van een unieke oudheidkundige verzameling met meer dan 3.000 gecatalogeerde stukken. Na zijn dood in 1875 werd deze collectie openbaar verkocht, verkoop die 13 dagen in beslag nam. Alhoewel Baron Rotschild van Parijs sterke interesse betoonde voor het geheel, kon toch een belangrijk deel in Gent blijven.

Louis Minard stierf op 5 Augustus 1875. Het beeld op zijn praalgraf op het Campo Santo werd gebeiteld door de bekende beeldhouwer Isidoor Dubrucq.

7 Juni 1818

De regering van Lodewijk XVIII geeft aan het Gents stadsbestuur de 4 zilveren sleutels terug die gestolen werden bij de inname van Gent door La Bourdonnaye in 1792.

In een der kamers van het huis Minard.

7 Juni 1821

De Stad koopt de voormalige St-Sebastiaansschouwburg aan.
Zie ook "Ghendtsche Tydinghen" - 2000 - N° 6 - pp. 399-400.

7 Juni 1855

Om 19.45 uur valt er een meteor te St-Denijs-Westrem.

7 Juni 1880

Als gast van de "Cercle Artistique et Littéraire" komt Ferdinand de Lesseps spreken in de Rotonde van de Universiteit over zijn project om het Kanaal van Panama te graven.

7 Juni 1915

Warneford schiet een Duitse zeppelin neer.

De 24-jarige Reginald Warneford vervoegde in 1914 het Brits leger als oorlogsvrijwilliger bij het "Sportsman's Regiment", een infanterie-eenheid die hoofdzakelijk bestond uit atleten en sportlui. Na korte tijd gaat hij evenwel over naar de "Royal Navy Air Service" waar hij in Maart 1915 zijn vleugels haalt als piloot. Hij wordt geaffecteerd bij het "First Naval Squadron" in Duinkerken.

In de nacht van 6 op 7 Juni heeft Warneford, terwijl hij met zijn klein vliegtuigje boven Vlaanderen patrouilleert, de ontmoeting van zijn leven: deze met de Duitse Zeppelin L.Z.37 die op terugweg is van Londen waar hij een bombardement heeft uitgevoerd. Hij werpt zich met een vermetel enthousiasme in de strijd tegen de sterk bewapende luchtrens die hem onmiddellijk onder vuur neemt. Na verschillende manoeuvres slaagt hij er in zich boven de zeppelin te plaatsen. Hij heeft slechts enkele bommen bij. De eerste bommen die hij werpt missen hun doel en komen terecht in het Begijnhof van St-Amandsberg. Er rest hem nog één enkele bom. Hij mikt extra zorgvuldig, lost de bom en ... het wordt een voltreffer.

Men kan zich het effect voorstellen op dit met waterstof gevuld gevaarte: een vuurzee en een formidabele knal die heel Gent wakker schudt. Het verwrongen gloeiend geraamte van de zeppelin stort neer op het klooster van de Visitatie in de Gentstraat.

Men zal 26 verkoolde lijken uit het wrak halen, maar het vliegtuig van Warneford werd ook getroffen en hij moet een noodlanding maken op Port Arthur. Midden in de nacht in een vijandelijk gebied, slaagt hij er in met geïmproviseerde noodmiddelen zijn toestel wat op te lappen. Hij stijgt terug op en de Duitsers die kwamen aangelopen om hem gevangen te nemen komen enkele seconden te laat. In de spannendste film doet men niet beter.

Na het “Victoria Cross” gekregen te hebben, gaat hij op 17 Juni 1915 naar Parijs waar hem “La Légion d’Honneur” uitgereikt wordt. Hij begeeft zich daarna naar het vliegveld om een splinternieuwe Farman in ontvangst te nemen. Hij stijgt op met de Amerikaanse perscorrespondent Beach als passagier. Onmiddellijk na de start loopt er iets mis, het vliegtuig maakt een “roll” en beide inzittenden worden er uit geslingerd en vinden de dood.

Warneford had slechts 10 dagen kunnen nagenieten van zijn overwinning. Ze worden zeer zeldzaam, maar hier en daar kunt ge nog wel eens een zeer oude Gentenaar tegenkomen die u, een als souvenir zorgvuldig bewaard stukje aluminium, afkomstig van de zeppelin, zal tonen.

7 Juni 1965

Dood van Jef Crick in zijn huis in de Heyveldstraat.

Hij was een van de eerste redacteurs van “De Standaard” en van “Ons Volk ontwaakt”.

Vanaf 1926 was hij medewerker van “Het Volk”.

Van 1923 tot 1927 bewoonde hij enkele kamers van het Kasteel van Laarne en dat zal hem wel voldoende inspiratie gegeven hebben voor zijn historische roman “De Ridder van het Slot van Laarne”.

Deze verdediger van het Campo Santo werd er zelf begraven.

8 Juni 1577

Decreet van de Raad van Vlaanderen waarbij in elke parochie een Zondagschool moet opgericht worden.

8 Juni 1622

Het College van de Oudburg beslist aan Gaspard De Craeyer de portretten te bestellen van de koning en de koningin van Spanje. “En oock geresolteert is hem te doen maecken het conterfeitsele van den jeghen wordighen conynck van Spanien met de coninghine”. Deze schilderijen werden in 1625 geleverd, maar zijn verdwenen.

8 Juni 1622

De Gentse schepenen hadden aan Gaspard de Craeyer het werk besteld “Het Oordeel van Salomon”.

Het is op 8 Juni dat zij de laatste schijf van de verschuldigde som betaalden. Blijkbaar moeten zij zeer tevreden geweest zijn met het resultaat, want zij besloten aan de echtgenote van De Craeyer, Catherine Janssens van Duvelant een “Hoofcleed” te schenken ter waarde van 25 gulden. De nuchtere Katrien voelde

geen behoefte aan een dergelijk kleed en vroeg in de plaats de 25 gulden te ontvangen.

8 Juni 1836

Dood van Pierre Lammens.

Deze hoogleraar was de eerste bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek. In 1815 werd hij door Willem I naar Parijs gezonden om de teruggave te eisen van de handschriften, boeken, kunstvoorwerpen die door de Fransen uit ons land werden weggenomen. Als beloning werd hij benoemd tot "Ridder van de Orde van de Nederlandsche Leeuw".

In 1818 kocht de Staat zijn persoonlijke bibliotheek die 18.000 volumes bevatte.

Rector van de Universiteit in 1828-1829.

Als vrijmetselaar maakte hij deel uit van "Le Septentrion".

8 Juni 1837

De plannen van Louis Roelandt voor de bouw van een nieuwe schouwburg worden aanvaard.

8 Juni 1849

Geboorte te Antwerpen uit Gentse ouders van de beeldhouwer Julien Dillens. Hij behaalde de Prijs van Rome in 1877.

Deze leerling van Rodin maakte hier o.m. het standbeeld van Hippoliet Metdepenningen.

Ook beelden in de nissen van het stadhuis, langs de gotische kant, werden door hem gemaakt.

Hij stierf te Brussel op 24 December 1904.

8 Juni 1879

Inhuldiging van Jules Seys als Burgemeester van 't Zieklien.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2000 - N° 2 - pp. 110-111.

8 Juni 1907

Plechtige viering door zijn collega's, oud-studenten en sympathisanten van Professor Daniël Van Duyse.

Deze gekende ophtalmoloog, zoon van Prudens, werd geboren op 20 Maart 1852.

Docent in 1892, hoogleraar in 1901. Schreef meer dan 100 wetenschappelijke werken.

Als professor werd hij opgevolgd door zijn zoon Marnix.
Dood te Brussel op 27 September 1924.
Hij werd bijgezet in het familiegraf op het Campo Santo.

8 Juni 1925

Onthulling in het parkje voor de St-Annakerk van het standbeeld van Albert Mechelynck.

Deze figuur van betekenis voor de Liberale Partij werd geboren op 28 December 1854.

Doctor in de Rechten. Volksvertegenwoordiger in 1879. Provincieraadslid van 1884 tot 1904. Staatsminister. Ondervoorzitter van de Kamer in 1919.

Dood op 9 Maart 1924.

Reeds één jaar na zijn dood kreeg hij zijn standbeeld.

8 Juni 1996

Dood van Carlos Detremmerie.

Deze gekende Gentse grimeur werd geboren op 6 Mei 1918.

Lesgever van "Make-up" aan het Conservatorium.

Hij werd begraven op het Campo Santo.

9 Juni 1853

Geboorte van Jean Delvin.

Hij was een uitstekende student op het Atheneum en aangezien zijn tekentalent aangemoedigd werd door zijn ouders, trok hij naar de Academie waar hij onder de leiding van Theodoor Canneel de 3 hoogste teken- en schilderklassen volgde.

Nadien vervolmaakte hij zich te Antwerpen en te Brussel, samen met zijn vrienden Fernand Scribe en Graaf Jacques de Lalaing.

Op 28-jarige leeftijd wordt hij benoemd tot leraar aan onze Academie. In 1902 werd hij er Directeur van, maar bleef nochtans leraar van de schilderklas "Levend model".

Deze voortreffelijke schilder was eveneens een uitstekende leraar die zijn stempel gedrukt heeft op het artistiek leven in Gent.

Onder zijn leerlingen komen wij namen tegen zoals Albert Baertsoen, Gust en Leon De Smet, Jacques Bergmans, Maurice Dupuis, Jules De Bruycker, Valerius De Saedeleer, enz.

Ons Museum voor Schone Kunsten bezit een 20-tal werken van Delvin. Niet-tegenstaande het feit dat hij weinig exposeerde hangen er toch werken van hem in Brussel, Luik, Venetië, Parijs en Tokyo.

Hij was medestichter van “De Vrienden van het Museum”.

Delvin was vooral een dierenschilder met als uitverkoren model het paard. Deze vrijgezel die met zijn 2 zusters in de Rooigemstraat woonde was het tegenovergestelde van een bohémien. Hij verafschuwde slordige kledij, hij was streng van voorkomen, bedeesd, koel, aristocratisch en droeg steeds een zwarte redingote.

Hij hield niet van vrouwen, rookte niet, dronk niet, hield niet van moppen, was voorzichtig, wantrouwig, een eeuwige pessimist. Hij sprak traag en moeizaam, moest naar zijn woorden zoeken en zijn stem was rauw en stroef. Hij had een hekel aan de massa, aan het publiek, aan lofwoorden, aan manifestaties. Kortom, hij had alles tegen zich om sympathiek te zijn en werd, desniettegenstaande, een van de populairste leraars en directeurs van onze Academie. Het hoogtepunt was zijn cursus in de Kunstgeschiedenis: men verdrong zich letterlijk in het auditorium.

Hij stierf van keelkanker op 11 April 1922 en werd begraven op het Kerkhof van de Brugse Poort.

9 Juni 1922

Dood van Albert Baertsoen.

Deze melancholische schilder werd geboren op 9 Januari 1866.

Hij was zeker niet voorbestemd om een artistieke carrière te maken. Hij was immers de zoon van een rijke industrieel uit de katoenindustrie. Een normale evolutie zou in dit geval geweest zijn dat Albert eerst naar de Nijverheidsschool zou gaan om er zijn diploma te halen in de Spin- en Weefkunde en dan bij Papa in de zaak zou komen. Na enkele jaren zou hij dan afgevaardigde-beheerder worden om tenslotte de leiding van het bedrijf volledig over te nemen. Een probleemloze toekomst dus, zonder de minste financiële zorgen. En dat was nu iets dat Albert net niet wou.

Als hij 17 is - hij heeft juist zijn Atheneum beëindigd - maakt hij Vader Baertsoen kond van het feit dat hij kunstschilder wil worden. Ook al weer ongewoon: Vader meent dat het wel zal koelen zonder blazen en maakt geen bezwaren.

Maar het is nooit gekoeld en Albert was definitief vertrokken voor een schilders-carrière. Hij volgde lessen bij Gustaaf Den Duyts en bij Jean Delvin en hij is pas 20 jaar oud als zijn eerste expositie doorgaat in Brussel.

Maar Baertsoen schijnt een van die onrustige geesten te zijn die zich nergens definitief kunnen vestigen. Hij woont eerst een paar jaren in de omgeving van Dendermonde, gaat dan nog wat studeren in Parijs, maar niet voor lang, want kort daarna vinden wij hem in Londen. Enkele jaren later dan toch weer Parijs. Dan hangt hij een tijdje rond langs de kanten van Nieuwpoort en Diksmuide. Hij onderneemt een reis naar Venetië en huurt dan een woonschuit waarmee

Albert Baertsoen.

hij heel Zeeland afreist, zijn indrukken steeds vastleggend in schilderijen, et-sen, tekeningen.

Op een gegeven moment komen wij hem tegen in Tilleur en gedurende de Eerste Wereldoorlog verblijft hij in Londen, maar in 1919 komt hij dan toch terug naar Gent waar hij de laatste jaren van zijn leven zal slijten.

Hij gaat wonen in het huis op de Coupure, op de hoek van wat toen nog de Bijlokekaai heette, maar later zou herdoopt worden in Albert Baertsoenkaai.

De best gekende werken van Baertsoen zijn de sfeervolle, droefgeestige stadsgezichten van zijn geliefd Gent: vervallen steegjes in de avondschemering, triestige, verlaten pleintjes, grauwe achtergevels aan de waterkant, mistige kaaien, de Leie op het einde van een triestige dag van onophoudende motregen.

Vandaar dat het woord "Baertsoensfeer" een begrip geworden is.

10 Juni 1584

Dood van de Duc François d'Anjou.

Deze broer van de Koning van Frankrijk Henri III werd geboren in Saint-Germain-en-Laye in 1554.

Aangetrokken door Willem de Zwijger speelde hij hier een ondergeschikte rol gedurende het Calvinistische Bewind.

Hij deed zijn Blijde Intrede in Gent op 20 Augustus 1582 en legde de volgende dag op de Vrijdagsmarkt de eed af van Graaf van Vlaanderen. Er volgde een

groot banket op het Stadhuis.

Niettegenstaande hij de steun bleef krijgen van de Prins van Oranje werd deze gevaarlijke en ambitieuze intrigant vrij vlug onpopulair.

10 Juni 1787

De Gedeputeerden van de Staten van Vlaanderen, terugkomend van Brussel waar zij van de Gouverneur-Generaal het intrekken hebben bekomen van een aantal hervormingsmaatregelen, worden te Gent met de uitbundigste geestdrift ontvangen.

Wat was er gebeurd? Wel, Jozef II, zoals altijd met goede bedoelingen maar met een totaal gebrek aan psychologisch inzicht, was er in geslaagd practisch iedereen tegen zich in het harnas te jagen. Na eerst de clerus misnoegd te hebben en dus onrechtstreeks de massa van de bevolking, had hij nu ook door ongenueanceerde administratieve en gerechtelijke hervormingen, ook nog middel gevonden om het verzet op te wekken van de edelen en de invloedrijke magistratuur.

Een delegatie van de Staten van Vlaanderen werd ontvangen door Albert von Saksen-Teschen en Maria-Christina, en de Gouverneur-Generaal ziende dat het menens was en een algemene opstand niet denkbeeldig, schorste de maatregelen op.

Op Zondag 10 Juni 1787, om 11 uur 's morgens kwam alhier een estafet uit Brussel met het bericht dat de gedeputeerden een "allergunstigste dispositie hadden bekomen, welke tydinghe seffens aen de Inzetenen wierd aangekondigd door het luyden van de Triomfklokken".

In de namiddag werden de afgevaardigden tot zéér ver buiten de stad tegemoet getrokken door duizenden mensen en werden zij ingehaald door onze 4 Souvereine Hoofdgilden, de dekens van de verschillende neringen, de Commissaris van het Magistraat, de voornaamste edellieden en door andere aanzienlijke personen, allen in koetsen gezeten. Omtrent een halve mijl buiten de stad werden de paarden van de 2 rijtuigen waarin de Heren Gedeputeerden gezeten waren uitgespannen en ze werden onder algemeen vreugdegeroep voortgetrokken door meer dan 400 man. De rijtuigen dan.

Aan de Keizerpoort werd een eresaluut gebracht door het geschut van een schip van de Nering der Vrije Schippers dat aldaar gemeerd lag.

Om 8 uur 's avonds reed de hele stoet bestaande uit meer dan 100 rijtuigen onder algemene toejuichingen langs de voornaamste straten naar het Stadhuis. Daarna begonnen "algemeyne Vreugde-Bedryven", t.t.z. het luiden der klokken, het spelen van de beiaard, het losbranden van het geschut en de verlichting van het Belfort. Onnodig te zeggen dat de straten volgepropt waren met een uitgelaten menigte.

En, om te besluiten, tot in de late uurtjes "Bal gratis op den Grooten Theater"

aangeboden door de 4 Hoofdgilden.

Zie ook "Ghendtsche Tydinghen" -1976 - N° 6 - pp. 260-263.

10 Juni 1802

Mgr. Fallot de Beaumont doet zijn intrede als 18e Bisschop van Gent.

Zoals de meeste bisschoppen van Gent was ook hij geen Gentenaar, zelfs geen Belg want hij werd in 1750 geboren in Avignon. Niet zo verwonderlijk want in 1802 leefden wij onder het Frans Regime.

Een kleine correctie: we zegden "Bisschop van Gent", maar het nieuw Bisdom Gent omvatte het Departement van de Schelde en van de Leie, anders gezegd ook nog een deel van het opgeheven Bisdom Brugge en het Bisdom Ieper. Alles samen toch 1.200.000 zielen.

Mgr. Fallot nam aanvankelijk zijn intrek in het huis op de Zandberg waar later Jan Frans Willems zou sterven, om vervolgens te verhuizen naar het Hotel Snoeck in de St-Jacobsnieuwstraat.

Voor hem was dat een serieuze bevordering want hij was daarvoor Bisschop van Vaison, een klein bisdom van slechts 43 parochies.

Zijn benoeming werd door de Gentse clerus gunstig onthaald. Bij zijn aankomst stond hij hier voor een immense taak: de reorganisatie van een bisdom dat sedert de aanhechting bij Frankrijk totaal ontredderd was. Zijn onmiddellijke voorganger, Mgr. von Lobkowitz was immers hals over kop vertrokken toen de Fransen naderden. En dat was dan toch al 7 jaar geleden.

Maar Fallot beschikte over een uitgesproken organisatietalent en pas één maand na zijn aankomst had hij reeds zijn uitgestrekt bisdom in 3 administratieve eenheden ingedeeld.

Hij spande zich in om de volksdevotie, die tijdens de revolutiejaren teloorgegaan was, nieuw leven in te blazen. De oude broederschappen werden opnieuw ingericht en er kwamen weer processies en bedevaarten.

Het aanvankelijk enthousiasme waarmee hij hier ontvangen werd begon toch wat te bekoelen toen bleek dat hij een blinde verering had voor Napoleon. Bij iedere overwinning van deze laatste was er een plechtig Te Deum en een herderlijk schrijven. Ook zijn jaarlijkse omzendbrief aan de clerus waarin de priesters aangemaand werden een morele druk uit te oefenen op de gelovigen voor het welslagen van de Conscriptie werd niet door iedereen geapprecieerd. Al evenmin zijn herderlijk schrijven waarbij opgelegd werd ieder jaar op 15 Augustus de feestdag van de H. Napoleon te vieren.

Hij had het bij velen helemaal verknoeid wanneer hij de Keizerlijke Catechismus goedkeurde die toch wel enkele merkwaardige passages bevatte. Luister maar: op de vraag "Zijn er geen bijzondere beweegredenen die ons meer verbinden aan Napoleon de Eerste, onze Keyzer?" luidde het antwoord: "Ja, want het is hij die God in de moeilijke tijdsomstandigheden verwekt heeft om den

openbaren godsdienst der heylige religie van onze voorouders te herstellen en er de beschermer van te zijn.”

Volgde dan een naar te veel wierook stinkende litanie die eindigde met de zin: “Diegenen die aan hun plicht t.o.v. de Keizer zouden tekortkomen zouden zich plichtig maken van de eeuwige verdoemenis.”

Het is dan ook niet te verwonderen dat, wanneer Mgr. Fallot de Beaumont in 1807 Gent verliet er niemand echt om treurde.

10 Juni 1839

Josse Delehaye wordt gerevoqueerd als Procureur des Konings.

Een naam die de doorsnee Gentenaar niets meer zegt, nochtans was hij hier gedurende 2 jaar Burgemeester en speelde hij een belangrijke rol op het nationaal vlak.

Hij behaalt zijn diploma van Dr. in de Rechten aan onze Universiteit in 1824 en laat zich inschrijven aan de Gentse Balie. Bij de Omwenteling van 1830 vervoegt hij de rangen van de patriotten en wordt in November van hetzelfde jaar verkozen tot lid van het Nationaal Congres. In 1832 wordt hij Procureur des Koning benoemd in Gent.

Bij de wetgevende verkiezingen van 1839 komen de Liberalen hier niet op. Ze zijn wel sterk op het lokaal vlak, maar maken geen kans in het arrondissement omdat de buitengemeenten toch traditioneel katholiek stemmen.

Er zijn hier wel 2 concurrerende katholieke lijsten. Een lijst gesteund door het blad “Le Constitutionnel des Flandres” en die ook de goedkeuring geniet van de Bisschop. Een andere lijst wordt gesteund door “Le Journal des Flandres” en door “De Vaderlander” en wordt hevig bekampt door het Bisdom.

Merkwaardig genoeg worden deze beide elkaar bekampende lijsten aangevoerd door dezelfde persoon: Desmazières, zij het dan ook dat een paar dagen vóór de verkiezingen zijn naam geschrapt werd op de 2e lijst.

En wie staat er op die 2e lijst? De Procureur des Konings Delehaye. Dat werd destijds niet beschouwd als onverenigbaar.

Toch zint het Minister Nothomb niet dat Delehaye op een lijst staat die bestreden wordt door het Bisdom. Hij ontbiedt hem op zijn kabinet en eist de intrekking van zijn kandidatuur. De Minister vraagt hem: “Hoe zoudt gij stemmen in de Kamer indien gij verkozen werd?” “Volgens mijn overtuiging, mijn geweten” zegt Delehaye. Repliek van Nothomb: “Overtuiging! Geweten! Dat zijn ijdele woorden zonder betekenis.”

Delehaye weigert zijn kandidatuur in te trekken en geeft de grootst mogelijke richtbaarheid aan dit gesprek. Zoals te verwachten was keurt “Le Constitutionnel des Flandres” de houding van de Minister goed. De andere bladen keuren ze af. De Orangistische “Messenger de Gand” spoort de liberalen aan om voor Delehaye te stemmen.

De dag vóór de verkiezingen wordt hij afgezet als Procureur des Konings. Dank zij de stemmen van de liberalen wordt Delehayé verkozen, maar... deze politiker met verstrekkende ambities (hij zou later Voorzitter van de Kamer worden) neemt een houding aan die hem de beste kansen biedt voor het verwezenlijken van zijn politieke ambities. Hij durft in de Kamer wel eens precies het tegenovergestelde zeggen van wat hij in de Gemeenteraad verklaard heeft. De liberalen zijn woest en geven hem allerlei namen, waaronder de meeste gebruikte luidt: “Dokske den Draojer”.

In 1855 wordt hij als kopman van de katholieken Burgemeester van Gent. Hij bleef dit 2 jaar maar heeft hier op het Stadhuis niet veel potten gebroken. Hij werd als burgemeester opgevolgd door Charles de Kerchove.

10 Juni 1908

Dood te Gent van Victor Deneffe.

Deze chirurg, oftalmoloog, historicus en belletrist werd in Namur geboren op 23 Juni 1835.

Na het Atheneum in Namur promoveerde hij in 1861 aan de Gentse Universiteit tot Dokter in de Geneeskunde en behaalde het speciaal doctoraat in de chirurgische wetenschappen in 1864. Hoogleraar in 1873.

Vanaf 1864 reisde hij een groot deel van de wereld af om heelkundig materiaal uit de oudheid te verzamelen. Deze imposante, unieke collectie die vroeger bewaard werd in het Museum voor de Geschiedenis der Wetenschappen kan nu bekeken worden in het Museum voor de Geschiedenis van de Geneeskunde in het Pand, Onderbergen. (Dit museum is niet doorlopend open, maar kan wel bezocht worden na telefonische afspraak op het nummer 09.223.08.32).

Deze vrijgezel was een actief lid van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent waarvan hij de medestichter was.

Liberaal gemeenteraadslid van 1881 tot 1907 was hij een hardnekkige verdediger van de restauratie van het Stadhuis volgens de oorspronkelijke plannen van de Waghemakere en Keldermans. Vandaar dat dit plan soms ook het “Plan Deneffe” genoemd werd.

Bij zijn emeritaat in 1905 werd hem een medaille aangeboden die ontworpen werd door Domien Van den Bossche.

Hugo COLLUMBIEN

OPLOSSING PUZZEL 2002

De oplossing van het grote raadsel was, dat ze niet wist waar ze het mutsje moest op zette. Ik bedoel de moeder van het kind.

Waarschijnlijk wist u dat ook wel, maar wist u ook de juiste antwoorden te geven op de andere elf vraagskes. Hierna tref je de uitslag van de enige echt G.T. quiz, 2002:

1) Nemøn. O., E. Maréchal, Beeldhouwwerken en assemblages 19de en 20ste eeuw

Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, Antwerpen 1986, blz. 132.

2) Antoon van Dijck, O.l.v. K. Braun, Alle tot nu toe bekende schilderijen van Van Dijck, in: Meesters der schilderkunst, Rotterdam 1980, blz. 88-89, nr. 56.

3) Filips Wielant; J. Buntinx, Wielant Filips, in: Nationaal Biografisch Woordenboek, dl. V, 1972, kol: 1009-1019; O.l.v. M. P.J. Martens, Brugge en de renaissance Van Memling tot Pourbus Notities, Brugge 1998, blz. 39, nr. 35.

4) Jozef van Crombrughe; J. Moulin-Coppens, De geschiedenis van het oude St.-Jorisgild te Gent (vanaf de vroegste tijd tot 1887), Gent 1982, blz. 386-389, ill. 66-68; A. De Schrijver-C. Van de Velde, Catalogus van de schilderijen Stad Gent- Oudheidkundig Museum- Abdij van de Bijloke, Gent 1972, blz 117, nr. 73.

5) Jan (Hans) de Mont; K. Van Mander, Schilder-boeck, dl. II, Haarlem 1604, blz. 149-153; Cat tent, Fiamminghi a Roma 1508/1608, blz. 259-260.

6) d'Huddeghem Robert Marie Helias; M. Daem, Votiefschilderijen & mirakelboek van Kapelletje Schreiboorn te Gent, Gent 1975, blz. 83, nr. 24.

7) Jacobus Alijn; Cat. tent. Tekeningen, pastels en aquarellen uit eigen collectie, Gent Museum voor Schone Kunsten 15-2/28-4-1985, blz. 109, nr. 154.

8) Franciscus Rooman (of Romain, dominicanerbroeder); J.P. De Pue, Het oud-Dominicanerklooster "Het Pand", Onderbergen te Gent, Gent 1987, blz. 41-44.

9) Filips Van Kleef (Cleve); M. Smeyers - J. Van der Stock, Flemish illustrated manuscripts 1475-1550 Gent 1996, blz. 136-137.

10) Van Wambekg de Portemont Victor; P. Haesaerts, Sint-Martens-Latem gezegend oord der Vlaamse kunst, Brussel 1969, blz. 422.

11) Cornelis van Campene; J. Decavele, het eind van een rebelse droom, Gent 1984, blz. 23.

Als u er een zicht op gekregen heeft, dan weet u dat deze letterkens de naam vormen van onze premier Verhofstadt. Een bibliografie moet ik zeker hier niet aanhalen, want regelmatig verschijnt zijn naam in het Annonceblad, De Streekkrant en andere geëerde bladen. Zijn edele trekken krijgt u geregeld op de buis te zien tussen natuurrampen soaps, spelletjes en andere bezigheidspolitiek. Met een traan in de ogen nemen we van u afscheid, maar met een lonkend oog kijken we reeds naar de puzzel van 2003.

De vooruitziende QUIZMASTER

Een gemakkelijke puzzel? Ja, vergeet het maar, de moeilijkste die er al geweest is. Wij ontvingen slechts 3 antwoorden, waarvan 2 correcte en 1 met één foutje. Dus, wel oplosbaar, maar slechts voor de meest begaafden. Een hele resem van doorwinterde puzzelaars heeft forfait moeten geven. Wij hopen dat onze Quizmaster daar nuttige conclusies uittrekt.

Primus dit jaar is **Mevrouw E. Wauters-D'haen**. Zij heeft blijkbaar de hulp ingeroepen van andere meesterbreinen, want zij tekent "en C°".

Zij schrijft: "We begonnen eraan met goede moed - het leek allemaal zo recht voor de vuist - maar wij hadden geen rekening gehouden met het spitsvondig brein van onze quizmaster. Het werd een hele klus, maar toch aangenaam zoeken, zoals steeds.

Wij danken voor het puzzel-plezier en kijken uit naar de volgende, waarvoor wij u veel inspiratie wensen."

In een N.B. voegt zij er nog aan toe: Ook mijn dank aan de heer De Decker voor zijn antwoord op mijn vraag betreffende de Alphonse Biebuycklaan.

De 2e crack is de heer **Jos Tavernier**.

Hij schrijft: "Verleden jaar meende ik in een bui van overmoed te moeten stellen dat "het de volgende keer" wel iets moeilijker mocht zijn! Slecht is het mij gekomen.

Een kwiesmaster daagt men beter niet uit! Enfin ik hoop dat ik er toch iets van gebakken heb en mijn gezicht niet ben verloren, ik heb op deze kwies mijn tan-

den stuk gebeten. De vraagstelling was voor sommige vragen op zijn minst wel erg cryptisch, om niet te zeggen verward, maar omdat ik de kwiesmaster dit jaar zeker niet voor het hoofd wil stoten, houd ik het erop dat enkele vragen ettelijke keren moesten gelezen worden om er achter te komen wat achter het masker van de kwiesmaster schuilging. Al bij al heb ik weeral eens een heleboel zaken (her)ontdekt en kijk al reikhalzend uit naar de commentaar van de kwiesmaster in het novembernummer van 2003.

De 3e moedige was de heer **Arthur De Decker** die het ervan afbracht met slechts één foutje, wat toch nog een hele prestatie is. Juist vóór de eindmeet is hij gestruikeld over Cornelis Van Campene en heeft Marcus Van Vaernewyck in de plaats gezet.

Hij schrijft: “Nu dat ik eens op het internet heb gezocht met zoekrobots is een dergelijke kwis wel iets gemakkelijker, doch het blijft hard labeur. God zij dank moest ik deze keer niet op mijn hoofd gaan staan om een oplossing te vinden. Doe zo voort.”

Wij wachten met spanning af welke toer onze Quizmaster onze lezers in 2003 gaat bakken.

BIBLIOGRAFIE

Een bijzonder lijevig en interessant boek werd uitgegeven door de Koninklijke Academie voor Nederlands Taal- en Letterkunde, namelijk “**Een Tong van Lijntses**”.

Het is een geannoteerde leeseditie van de “Brieven van Pierken” die verschenen in “Koekoek”.

Dit satirisch bijblad van “Vooruit” verscheen van 1931 tot 1935.

Een van in het begin vaste medewerker was de rasechte Gentenaar Richard Minne.

Deze onderwijzer, ambtenaar, schrijver, dichter en kunstcriticus werd geboren in 1891 en stierf in 1965.

Na de verdwijning van “Koekoek” bleven de brieven wekelijks verschijnen in “Vooruit” tot aan de dood van Minne.

Pierken de Spiegelleire was een manneke van 8 jaar uit een Gents arbeidersgezin die wekelijks commentaar gaf op het actueel nieuws en op de politieke toestand in ons land. Pierken schreef in het Gents. Alhoewel zijn commentaar getuigt van gezond verstand, moet hij toch wel zeer onoplettend geweest zijn in de taalles, want zijn spelling is abominabel. Als voorbeeld: “Ik hat er Napoleejon Devèze op afgestuurt aan tooft van een reezement gepijnseneerde zeeneraals.”

Wel te verstaan werd bij het schrijven de hand van Pierken vastgehouden door Richard Minne. Al deze brieven werden geïllustreerd door Frits Van den Berghe. Deze publicatie vormt de bekroning van een project dat gedurende twee jaar door de Academie werd gefinancierd en gerealiseerd werd door project-medewerker Vincent Neyt.

Het boek bestaat uit verschillende delen. Tot en met p. 398 kunnen wij genieten van de proza van Pierken. Dan komt er de voor de lezer zeer noodzakelijke annotaties.

Zelfs voor iemand met een perfect geheugen zal het, na 65 jaar, niet altijd duidelijk zijn op wat er gealludeerd wordt. Dat vinden wij dan terug op pp. 399-500... Volgt dan een voor de niet-Gentenaar absoluut noodzakelijke woordverklaring. De 26 bladzijden die daar aan gewijd zijn kunnen beschouwd worden als een klein Gents woordenboek. Volgen ook nog een Bibliografie en Personenregister.

Dit boek van een formaat van 21 x 29,5 cm. telt 552 bladzijden. Het recensie-exemplaar dat wij ontvingen bevatte ook nog een CD-ROM.

Het boek kost 49 Eur. Inclusief portokosten. (1.977 fr.)

Dat kan misschien veel schijnen maar dit bedrag is wel verantwoord. Deze niet-commerciële uitgaven benaderen over het algemeen de kostprijs. En de brieven van Pierken zijn toch wel heel plezante lectuur.

Te bekomen bij de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde - Koningstraat 18 te 9000 Gent. Tel: 09.265.93.40

Sedert 19 oktober loopt er in het Museum Dr. Guislain een tentoonstelling over Tweelingen. Ze loopt tot 30 maart. Geïnteresseerden die ze nog niet bezocht hebben kunnen het nog net doen.

Bij deze gelegenheid werd een imposant boek uitgegeven "**Tweelingen, Jumeaux, Twins.**" dat ook fungeert als catalogus. Het is volledig drietalig. Na ieder artikel volgt er een Franse en een Engelse vertaling.

Het boek is zeer rijkelijk geïllustreerd en kenmerkt zich door talrijke prachtige kleurenfoto's op groot formaat.

Het stevig ingebonden boek heeft een formaat van 24 x 29,5 cm. en telt 240 bladzijden. Het kost 24 Euro. (968 fr.)

Bijkomende inlichtingen zijn te bekomen in het Museum of op telefoon 09.216.35.95

Aan de Facultés universitaires Saint-Louis is er een "Studiecentrum 18e eeuwse Zuid-Nederlandse Letterkunde" die regelmatig cahiers publiceert.

Het Cahier N° 21 werd samengesteld door ons lid de heer W.L. Braekman en draagt als titel "**Leven en Werk van de Gentse Rederijker Jacobus Hije (1667-1749).**"

Deze rederijker die een belangrijke rol speelde bij de heroprichting van “De Fonteyne” in 1701 was een zeer productieve dichter die, na zijn dood, vrij vlug in de vergeethoek geraakte. Ten onrechte.

Deze lacune werd nu opgevuld door W.L. Braekman. Na biografische gegevens volgen 60 bladzijden “Rym dichten, solemniteyten, lofdichten, klught-speelkens, liedekens, enz.”

Deze cahier heeft een formaat van grosso modo 19 x 25 cm., telt 75 bladzijden en kost 7,50 Euro (303 fr.)

Is te bekomen door overschrijving op Rekening N° 431-2017069-21 van “Cahiers XVIIIe eeuw” met de vermelding Cahier N° 21.

Verleden jaar gaven het Liberaal Archief en het Liberaal Vlaams Verbond een Huldeboek Willy De Clercq uit, getiteld **Vijftig jaar Liberale Praxis. Willy De Clercq 75 jaar.**

Willy De Clercq werd immers geboren in 1927. Hij zal wel een van de weinige politici zijn die kunnen terugblikken op een loopbaan van meer dan 50 jaar.

Het boek bestaat uit bijdragen van een 24-tal vrienden en partijgenoten.

Ingebonden. Formaat: 22 x 27 cm. Het telt 208 bladzijden en is geïllustreerd met meer dan 80 foto's.

Prijs: 30 Euro (1.210 fr.). Te bekomen bij het Liberaal Archief - Kramersplein 23 te 9000 Gent. Wie het thuis besteld wenst schrijft 33,50 Euro over op Rekening N° 001-3785508-62 van “Huldeboek Willy De Clercq”.

H.C.

VRAAG EN ANTWOORD

Antwoord van de heer **Daniël Van Ryssel** op de vraag van de heer **Jos Tavernier** (Gh. T. 2002 - N° 6 - p. 388):

“Architect Jacques Liévin Van Hoecke woonde in 1837 in de Mageleinstraat nummer 19 (toenmalige nummering), huis voordien bewoond door Pierre Degerickx, kleermaker.”

Antwoord van de heer **Erik Dekeyser** op de vraag van de heer **Frans Desmet** (Gh. T. 2002 - N° 1 - p. 54):

Bij de foto's Toneelbond ‘Tot Nut en Vermaak’:

Zittend 4e v.l.n.r. is wél Frans Dekesel (1881-1935). Hij was mijn grootoom en - gedurende 35 jaar - liefhebber toneelspeler bij ‘Tot ‘t Nut voor ‘t Goede’ en nadien ‘Hoger Streven’, tevens ondervoorzitter van het Algemeen Katholiek Vlaams Toneelverbond. Ik wist niet dat hij ook lid geweest is bij ‘Tot Nut en Vermaak’.

Staande 1e v.l.n.r. is Maurice Deruelle (1900-1979) wiens zoon Isidoor -me dunkt nu nog steeds- toneel speelt en voorzitter is (of was) van 'Hoger Streven'.

Staande 4e v.l.n.r. is wél Gustaaf Dekesel (1910-1999), zoon van Frans en eveneens toneelspeler geweest bij 'Hoger Streven'.

Antwoord van de heer **Erik Dekeyser** op de vraag van de heer **Karel Cassiman** (Gh. T. 2002 - N° 6 - pp. 387-388:

Vraag naar méér info over o.m. brongsieterij Vindevogel van Zwijnaarde. Het betreft hier de brongsieterij van Karel Vindevogel (1875-1952) en zijn zonen Achiel (1911-1994) en Geo (1923-1977). Naar aanleiding van het overlijden van Achiel Vindevogel verscheen een foto en artikel over deze familie in dagblad De Gentenaar van 7.12.1994 (in mijn bezit). Ook R. Hoozee schreef een artikel over Achiel Vindevogel: 'Metaalkunst'; in Kunstambachten in Oost-Vlaanderen; Gent, 1977.

Zijn vraag over de stoet tussen 1930 en 1946 is moeilijk te beantwoorden. Zelf bezit ik een foto van mijn vader, gezeten als ridder op een paard, vóór de toegang tot het Gravensteen, waarbij ik veronderstel dat de stoet daar vertrok. Hij schreef er zelf op 'ca 1930, dekenijfeesten Burgstraat'. Ik weet dat de dekenij Burgstraat in 1930 verheven werd tot 'Koninklijke Dekenij'. Misschien dat bij die gelegenheid een stoet uitging. Anderzijds waren er in dit decennium verscheidene stoeten, maar niet iedere stoet vertrok aan het Gravensteen.

Vraag van de heer **Valentin Jamart**:

Voor de geschiedenis wordt informatie gezocht betreffende

Sergeant Louis Valentin ACKERMAN

°. 06.11.1910 Gent

+. 02.09.1944 Gent

Lid van het Geheim Leger (gewapend verzet tijdens W.O. II)

Werd neergeschoten door de S.S. langsheen de Drongensteenweg te GENT (in bevolen zending - parachutage te Zaffelare).

Betrokkene was Sergeant in het 9de Linieregiment - 10e Kompagnie.

Ik zoek alle informatie die beschikbaar kan zijn. o.a. getuigenis wat betreft zijn dood: in welke parochie werd hij begraven. Bezit iemand een doodsprentje, enz.

Vraag van de heer **Frans Van Humbeek** (Grimbergen):

Ik ben auteur van verschillende luchtvaartboeken. Momenteel doe ik onderzoek voor een boek over de geschiedenis van het vliegveld van Keerbergen (30km. NO van Brussel).

De vennootschap "Champ d' Aviation de Keerbergen SA" was in 1932 stichter en eigenaar van dit vliegveld. De voornaamste aandeelhouders waren Georges

Goelens (eigenaar van de gronden) en Ernest de Neck (een industrieel en bestuurder van vennootschappen uit Gent.)

Het was vooral de Gentenaar de Neck die de eigenlijke initiatiefnemer was. Hij zorgde voor de noodzakelijke studies, voor de werken op het veld, voor de optie tot aankoop van een vliegtuig, enz. De Gentse industrieel zou later ook één van de stichters worden van de “Club des Aviateurs de Keerbergen”, later omgedoopt tot “Club National d’ Aviation asbl.”

Kan uw Heemkundige Kring mij informatie bezorgen over de Neck? Waarom had die man zo’n interesse om in Keerbergen een vliegveld te openen? Was hij zelf piloot? Hoe bekend was hij in het Gentse? Kan iemand mij een foto bezorgen van de Neck? Wonen er nog familieleden van deze industrieel in het Gentse?

LEZERS SCHRIJVEN ONS

De Heer **G. Beyaert** (Zemst) schrijft ons:

“In de “Ghendtsche Tydinghen” 2002 - N° 6 staat een bijdrage over Lieven Bauwens.

Daarin wordt vermeld dat hij in 1796 een oud kloostercomplex opkocht in Passy (Parijs), daarbij en tussen haakjes “bij de Porte de Chaillot”.

Gezien in Parijs geen *porte* de Chaillot bestaat of bestaan heeft heb ik terzake wat opzoekingen gedaan in mijn persoonlijk (en zeer onvolledig) archief over Parijs.

De oudste gidsen en kaarten die ik bezit dateren van 1848 en 1878. Ook de gewone Michelingids heb ik nagekeken. Ik kan mijn bevindingen aldus samenvatten:

In 1651 stichtte Henriette de France, koningin van Engeland, op de heuvels genaamd Chaillot een klooster van de Visitatie. Later is blijkbaar dit klooster bewoond door Minderbroeders, ook “Bons Hommes” genaamd. Die deden er aan wijnbouw. (Vlakbij ligt de rue Vineuse). Dit gebouw was gelegen op de plaats die nu Place du Trocadéro genaamd is. Die naam werd echter pas in 1827 gegeven als herdenking aan een veldslag. De Franse Revolutie “nationalizeerde” dit klooster. Dit zou dan het gebouw zijn dat Lieven Bauwens kocht in 1796. Andere bronnen vermelden echter dat het in 1790 afgebroken werd!

Wat zeker is, is dat het in 1796 nog steeds beroerde tijden waren. Wij zaten nog volop in de gevolgen van de Revolutie en de 1e Republiek was pas in 1792 uitgeroepen.

Bauwens had dus wel lef om dan een onderneming te starten in Parijs. Die stad -evenals Gent- is steeds bezield geweest door een rebelse geest. Dus laat ons aannemen dat de fabriek op de heuvels van Chaillot stond. Vandaar had men

een prachtig uitzicht op de Seine en de "Champ de Mars".

Nu komen strijdige berichten boven. Nergens in de Franse gidsen -met speciale rubrieken over vreemdelingen in Parijs- ben ik de naam Lieven Bauwens tegengekomen.

Ook niet in de nochtans zeer volledige "Larousse du XXe siècle".

Volgens de Michelin zou Napoleon I Chaillot uitgekozen hebben om er een paleis te bouwen voor de Koning van Rome. Het klooster (?) wordt afgebroken, de heuvels worden genivelleerd en de brug d' Iena wordt over de Seine gebouwd, dus na 1806. De "Place du Trocadéro" wordt in 1858 in de huidige vorm aangelegd. In 1878 wordt daar een nieuw paleis gebouwd voor de wereldtentoonstelling en in 1937 het huidige.

Nergens dus enige melding van een (oude) textielfabriek! Misschien was die toch ergens anders gelegen? Op oude plannen met historische gebouwen en daterend van 1878, op de Quai de Billy (of Debilly) -thans Avenue de New-York- staan twee industriegebouwen afgebeeld, dat is rechts van het Palais de Chaillot, langs de Seine.

Het eerste is de "Manutention", een militaire opslagplaats die rond die tijd volledig uitbrandde en, een straat verder een fabriek! Maar hier zijn wij niet meer in Passy!

Wat het "Hôtel Richelieu" betreft, dat is eenvoudiger. Het is gelegen n° 16 van de Quai de Béthune (vroeger Quai des Balcons) en dat op de ile St-Louis, zowat het duurste wat Parijs te bieden heeft.

Bij mijn volgend bezoek aan Parijs zal ik het gebouw wat van dichterbij gaan bekijken. Dit alles wijst toch dat Bauwens een durver was en ook nog oog had voor het mooie!

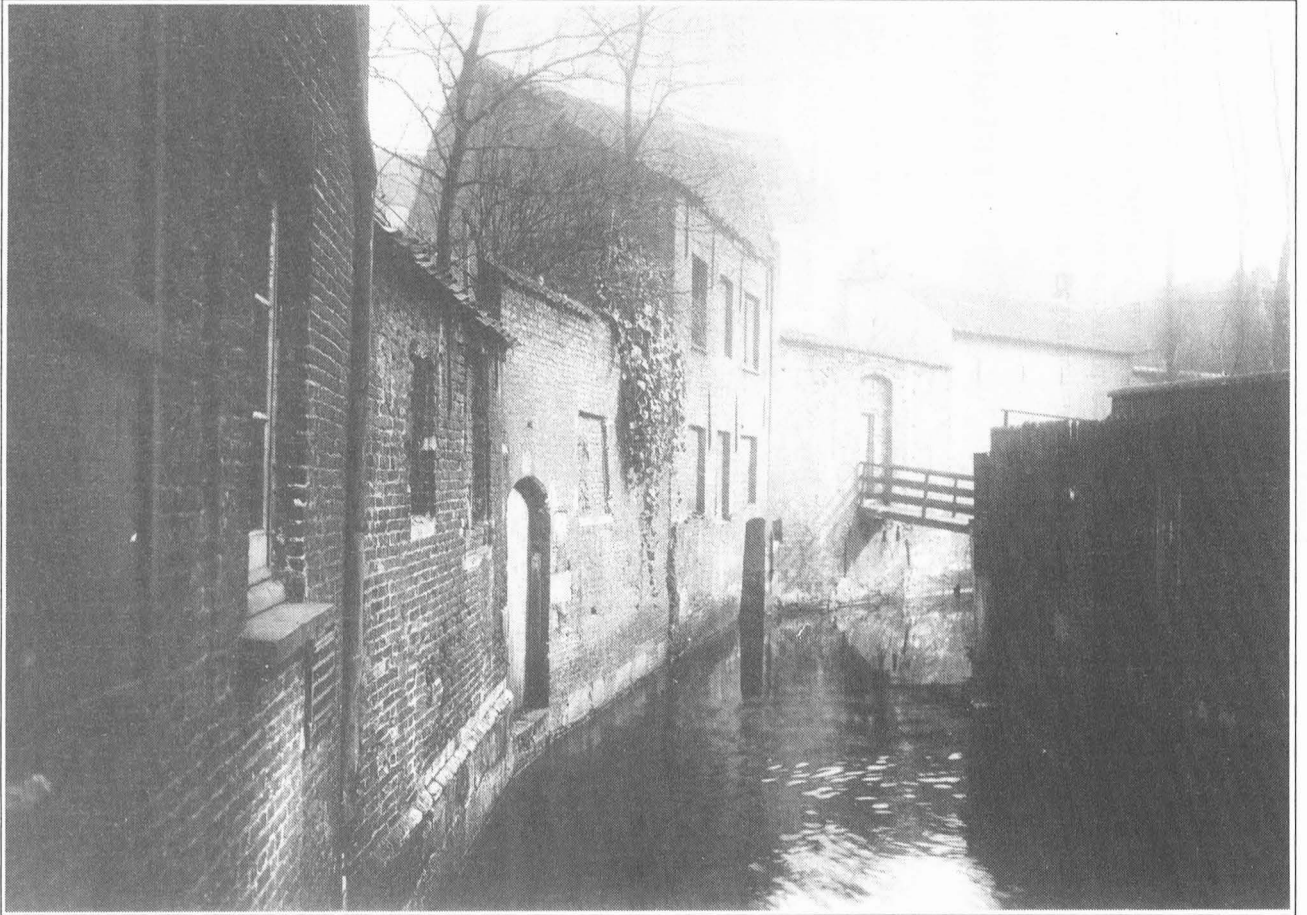
Trouwens, in Parijs vindt men heel wat sporen terug van Gent en de Gentenaars.

Ook geschiedkundig zijn er heel wat raakpunten. Een studie waard?

MEDEDELING

Om het zevenhonderdste herdenkingsjaar af te sluiten, schonk ons steunend lid, de heer Alexander-Karel Evrard, een bronzen gedenkplaat aan het Borluut-steen op de Korenmarkt, met als opschrift

*Hier woonde
ridder Jan Borluut
die met zijn manschappen
de eer van Gent redde
op het Groeningeveld
1302 2002*

Het Oud Scheldeken gezien vanuit de Raapstraat. Gedempt in het begin van de 20ste eeuw. Foto Copyright A.C.L. Foto Nr. 25605.